

Проф. др Богумил ХРАБАК*

КРИВОШИЈЕ, ЛЕДЕНИЦЕ И УБЛИ ОД XVI ДО XVIII ВЕКА

Од свих јужнословенских земаља Црна Гора је најбоље истражена када је реч о тамном "турском" периоду од краја XV до краја XVIII века. Грађа са којом су радили Јован Томић и Глигор Станојевић била је млетачка. Бранислав Ђурђевић доста је урадио и са материјалом на турском језику. Кад су од 50-их година почеле да се срећују архивалије у Котору, доста је нових чињеница добијено са тог изворишта. Приморске области Црне Горе биле су нешто запостављене у односу на нахије Старе Црне Горе, изузев донекле за економску проблематику Боке Которске. Приметно је да се мање радило на питањима која нису строго везана за ослободилачку борбу Црногораца. На историографији на прелазу у XXI век остаје да се почну отклањати неуравнотежености. То се, приме-рице, односи и на мали али историјски врло активан регион Рисна.

I. Кривошије, Леденице и Убли до краја XVII века

Кривошије су до последњих дана Херцеговине били у власти последњег херцега, а Турци су их покорили кад и Херцег-Нови (почетком 1482. године).¹ Јануара 1562. године неко писмо је требало послати кадији Новог, војводи Леденица и још неким лицима крајева суседних Кривошијама.² Леденице се помињу и на почетку Кипарског рата (1570), кад је босански дефтердар Мемишах предложио да се у Неретви, Макарској и Леденицама подигну утврђења због сењских ускока и упада хајдука.³ Положај Кривошија био је значајан због прелажења у дубљу Херцеговину, како за Ришњане тако и за Дубровчане из Конавала; пут

* Аутор је редовни професор Новосадског универзитета и хонорарни професор у Никшићу, Бањалуци и Приштини.

¹ Н. Дучић, *Бока и Зейта*, "Гласник СУД" 42, Београд 1870, 161.

² Хисторијски архив Дубровника (у даљем тексту: НАД), Cons. rog. LVI, 52 (31. I 1562).

³ Б. Храбак, *Фоча до краја XVIII века*, Београд 1999, 93.

је затим водио на Грахово и Оногошт и даље у Пиву, Дробњаке и Пљевља.⁴

Активизација рисанског краја настала је после привременог млетачког заузимања Рисна (1649). У том крају повлачене су граничне линије које су служиле као препоне за ускакање брђанског становништва које се ту доселило у току Кандијског рата. Тај сточарски живаљ није био припремљен за привредне активности у новим стаништима, те се ослонио на занимање које је ишло уз сточарско - на пљачкашку "привреду", поучени у великој мери од Црногораца. Популација тога краја бавила се отимачинама у Конавлима и много раније, јер су богати Конавли били изложени сталним насртајима и других планинаца.

Насељенике у каснијим стаништима Кривошијана растерао је пераштански капетан због прекршаја и злодела које су начинили нарочито досељеници из породице Илића. Шест фамилија које су нашле упоришта у Бањанима обратиле су се (26. октобра 1660) пераштанском капетану, тражећи право на повратак у Кривошије. Сличну молбу поднели су и кнез Радивоје, породице Вучића и неког Милана (марта 1661), молећи за своју сиротињу милост. Генерални провидур Антонио Барбаро одредио је (25. јуна 1670), по окончању рата, локације за насељавање хајдука и осталих херцеговачких бораца, који су се у рату тукли на млетачкој страни. Та места су била у Рисну, Ублима и Кривошијама, док су стари хришћански житељи Леденица могли остати у својим стаништима. Пераштани су имали мање посаде у Леденицама, те је пераштански капетан Криле Змајевић ухватио неке Леденичане, под оптужбом да су у корист Турака уходили Рисан. У то време поп Радул из Дврсна тражио је дозволу да предузме акције према Црногорцима, који су одмах почели да притискају насељенике. Јуна 1684. један пастир из велике леденичке породице Ивановаца саслушан је у Котору под сумњом да је одржавао контакте с Турцима.⁵

У Леденицама су током Кандијског рата подигнута утврђења. Наредбу о подизању тврђавица примио је херцеговачки санџак-бег у Цариграду 1652; на Порти је Ченгићу наложено да сакупи војску и нападне млетачку Боку Которску, те да сагради утврђења у Леденицама и Оногошту.⁶

Насељенике у Ублима узнемиравали су неко време староседеоци, па је генерални провидур Ђироламо Контарини био приморан да заповеди хајдуцима и другим млетачким поданицима да не узнемиравају досељенике у уживању добијене земље.⁷

Досељенике у отимачки занат упутили су Црногорци, који су

⁴ *Историја Црне Горе* (у даљем тексту: ИЦГ), књ. II, т. 1, Титоград 1970, 35.

⁵ *Хајдуци у Боки Кошорској 1648-1718*, приредио М. Милошевић (у даљем тексту: ХУБК), Титоград 1981, 18, 41, 60-61, 115, 118-20, 126, 165-66.

⁶ НАД, АСММ XVII ст., No 1942/203; Г. Станојевић, *Из историје Црне Горе у XVI и XVII вијеку*, Историски записи (у даљем тексту: ИЗ), бр. 2/1953, 393-4; исти, *Југословенске земље у млетачко-турским ратовима XVI-XVIII вијека*, Београд 1970, 219.

⁷ М. Јачов, *Списи генералног провидура у Задру о бокелским хајдуцима*, "Споменик САНУ" 127, Београд 1986, 188, 195, 197.

последњих година Кандијског рата (1667) пљачкали дубровачке територије, продајући украдене ствари чак и на сарајевској пијаци.⁸ Већ 1672. године Дубровчани су се жалили руководиоцима херцеговске општине на отимачине новог живља бококторског рејона али и старог становништва, на пример Луштице, које је пленило Виталинце. Кривошијани су тада показивали посебну наклоност да одводе кобиле. На лупеже шире бококторске регије жалио се и Али-бег Љубовић.⁹

У годинама пред отпочињање Морејског рата Црногорци су редовно пленили Конавле (1682, 1683). У те акције уводили су људе из дубровачког суседства; објекат тих напада била је најчешће ситна рогата марва.¹⁰ После млетачког заузимања Новог (1687) Херцеговци, хајдуци и обичне избеглице, пресељавају се у околину Новог. Године 1689. кнез Вулина, кнез Милоња Радовић и остали житељи Кривошија обратили су се писмом пераштанском капетану и кнезу Ивану из Глоговца да најаве да не смеју доћи у Пераст у преузимању неког младића због Турака које обавештавају Драчевичани.¹¹ Од 1691. године главна веза ишла је преко гувернадуре Рисна Анђела Гонема на харамбаше Рисна и Кривошија. Посебну подршку насељавању пружао је пераштански капетан Трипо Штукановић.¹²

Борци из разних херцеговачких и црногорских племенских заједница насељавали су се у Рисну, Ублима и Леденицама. У представци Сињорији (октобра 1687) подносиоци молбе тражили су да им се додели зрнаста храна да не би, без игде ичега, "људи пошли по злу"; том приликом Кривошије није поменуто, јер можда још није у потпуности било насељено.¹³ На Ублима су тога пролећа биле борбе, те је у њима заро-

⁸ Ј. Радонић, *Дубровачка акција и њене последице* (у даљем тексту: ДАП), књ. II, св. 2, Београд 1937, упутство поклисарима од 7. V 1678.

⁹ Архив САНУ, 8711-XXIV/к 2(23. I 1672), 13, 14.

¹⁰ НАД, Lett, Lev. LXIV, 131 (15. V 1683), 132'-3', 24. V 1582; LXV, 83(20. VI 1683), 138 (4. VII 1683). - Године 1684. саслушани су Леденичани, на које је пала сумња да одржавају додире с Турцима, особито с онима у Корјенићима, који су тада највише сметали Млечанима у Боки Которској.

¹¹ Историјски архив у Херцег-Новом (у даљем тексту: ИАХН), ПУМА Ф 142; З. Комар, *Планинска села Драчевице под влашћу Венеције (1687-1797)*, Херцег Нови 1997, 22-23.

¹² ХУБК, 18, 41.

¹³ Исто, 317-18. Насељавање братства и група породица у Леденице и Кривошије према Накићеновићу и Ј. Ердџановићу било је следећим редом. У Леденицама су као најстарије братство важали Митровићи (дошли из Херцеговине преко Чева). Лазовићи и Илићи дошли су, наводно 1710. из Дробњака, а Суботићи из Грбе код Гацка у првој половини XVII вијека. У Кривошије су дошли: Жмукићи (са Грахова 1695), Самарџићи (добегли са Чева у XVII вијеку), Бојанићи (са Чева, око 1700), Радојичићи (из невесиња, 1692), Радуловићи (са Чева, 1684), Деретићи (дошли из Попова у XVII вијеку), Ковачи (дошли из Бањана, забележени 1704), Одаловићи (стигли са Његуша 1704), Лакићевићи (из Цуца, 1689), Кокоти (из Грњина, почетком XVIII вијека), Вучуровићи (из Бјелопавлића, 1685-87), Томовићи (са Грахова, 1726), Благојевићи (из Пиве, почетком XVIII вијека), Водовари (из Добре Воре, између Цуца и Бјелица, 1703). Приказане године доласка нијесу сигурне. На примјер, Илићи су у Леденицама били и пре 1660, дакле пола стољећа пре него у овој хронологији (Н. Драшковић, *Рисанско залеђе с њеном историјом XX вијека*, "Бока" XXI-XXII, Херцег-Нови 1999, 260-61 и 267-70).

бљен харамбаша Цвијеша из Крушевица.¹⁴ Међу људима које је харамбаша Комнен Томић послао (августа 1689) на Грахово, као појачање, налазила су се и петорица људи из Леденица. Црногорци су се населили и у Кривошијама.¹⁵ То је први помен о насељавању ратника у Кривошијама после ранијег изгона. Док је тај крај био пуст, Пераштани су се залетали и дочекивали караване који су силазили на море; у једном се налазила роба двају хришћанских трговаца из Босне. Хајдуци су под вођством Николе Пратичића из Пераста и његовог брата Вујина Мартиновића из Сливна и Николе Цвитова из Пераста контролисали промет од Леденица до Рисна. Једном приликом заплена је нека пошилика робе из Венеције, вредна 426 цекина.¹⁶

После почетних окршаја Морејског рата рисански хајдуци, ратујући и на мору и на копну, утемељили су хајдучију као елементарну друштвену појаву у Леденицама и Кривошијама. Рисански хајдуци су код дубровачког острва Лопуда (26. маја 1689) дочекали трогирски брод на коме је пловио Петар Драшковић, мајор у пуку Фанфоња, и одузели су 12 бачава уља.¹⁷ Црногорци су (4. априла 1691) пресрели караване који су силазили у Рисан. То су били припадници удружених дружина из Цуца, Озринића, Заљути и других села, њих 200, који су стално залазили у Рудине и у околне крајеве, дочекујући караване.¹⁸

Кривошијани су (априла и маја 1691) суделовали у пљачки коза и волова у Пиви. Отимачину су спровели Димитрије Катунарић и другови. Кад су пљачкаши, на жалбу пивљанских кнезова, позвани у Грахово, Димитрије, Вукота Бајалица и четири Кривошијанина се најпре нису одазвали позиву.¹⁹

Међу борцима који су (августа 1691) водили борбу у закуженом Љубомиру забележен је и Јово Ђаталовић, старешина Убала. Кад су неки хајдуци из Кривошија довели једног муслиманског дечка као роба, смештен је са трговачком робом у једној издвојеној кући у Рисну. За неку откупљену пљачку требало је дати накнаду у новцу, Митру Катунарићу и дванаесторици његових другова из Рисна и Вукоти Бјелици са четворицом сабораца из Кривошија. Петога септембра 1692. наређено је главарима села и харамбашама да саберу све мушкарце, способне за оружје, као појачање гувернадуре Ђуровићу против Турака; поменути су само Убли, јер су Леденице и Кривошије припадале рисанском окружју (контаду).²⁰ Последње августовске недеље наређено је "старцима" (значи герузија у управљању општине!) и харамбашама Кривошија да морају одмах окупити све сељане и придружити се пратњи капетана Трипа Штукановића.²¹ Слично је поступљено и са људством у Ублима (октобра

¹⁴ ХУБК, 423.

¹⁵ Исто, 490-91.

¹⁶ НАД, Lett, Роп. XXXVII, 79 (23. X 1687).

¹⁷ Историјски архив Котора (у даљем тексту: ИАК), УПМ IX, 946 (28. V 1689).

¹⁸ ИАК, УПМ VIII.487 (20. IV 1691).

¹⁹ Исто, 322, 324, 250, 387, 393-94; Б. Храбак, *Никшић до почетка XIX века*, Београд 1997, 132.

²⁰ ХУБК, 536, 548, 578.

²¹ ИАК, УПМ XIII, 686 (26. VIII 1694); ХУБК, 663.

1694). Средином септембра 1698. харамбаши Шареу у Ублима као и 16-ци других четовођа заповеђено је да се са својих 10-15 момака држе у приправности, за које време ће момци примати дволек и муницију.²²

У Кривошијама су се већ јавиле поједине породице или појединци који ће се угледом наметнути заједници. Још после 1684. све више су се истицали Самарџићи; њихов родоначелник био је један од шест синова Комнена Бајице.²³ Бојанићи, такође позната фамилија у Кривошијама, дошли су у свој нови завичај око 1700. године,²⁴ вероватно такође из Црне Горе. Радоје Којић је означен као човек лоших одлика и природе, који изазива на дубровачком тлу пертурбације; он је (1695-6) нападао дубровачке путнике.²⁵ Последњих година Морејског рата било је такође отимачина. Четири хајдука су (маја 1693) при силаску из Осаоника у Пољице (Попово) опљачкали двојицу дубровачких и једног мостарског папуцију.²⁶ При разграничењу након рата Кривошије су се налазиле на самој граници, повише неког камена на коме је био издубљен крст.²⁷ Леденичани су дуговали Ст. Властелиновићу 80 реала (1661-62).²⁸

Из обухваћеног периода постоји само један статистички податак за Леденице са Трешњевом, који су (1614) имали само 50 кућа и сто људи способних за оружје.²⁹

II. Кривошије и Леденице прве половине XVII века

Пошто се завршио Морејски рат, уместо неке херојске хајдучије, приметна се врста пограничног, отимачког хајдуковања. У области Рисна нису пленили Ришњани, Кривошијани, Леденичани ни Убљани, него Црногорци из суседних села. Пред суровим црногорским "злићима" Леденичани су умакли у Рисан, са границе која је пролазила поред њиховог насеља; у њиховим испражњеним кућама крили су се Црногорци, тако да се од Рисна до граничног Лупоглава није могло пешачити.¹ Ноћу између 1. и 2. октобра 1700. једна жена са Леденица зацикала је да су јој Црногорци отерали 200 шкопаца и да су јој сина готово измрцварили и усмртили. На те повике људи у Рисну одређени за одбрану дојурили су у Леденице, а затим су кренули за отимачима; Заљућани и Вукодолци изгубили су при бежању сто оваца и десет овнова, али су убили двојицу из потере.²

Током октобра један црногорски одред од 500 људи сачекао је на

²² ХУБК, 689-90.

²³ Ј. Ердџановић, *Стара Црна Гора*, "Насеља и порекло становништва" XXIV, Београд 1926, 24.

²⁴ Исто, 318.

²⁵ HAD, ASMM XVII st., sv. LXX, No 2125, Иван Буровић из Новог 20. XII 1695.

²⁶ Исто, No 2125, са прилогом (без датума).

²⁷ Ђ. Миловић, *Одрази Карловачког мира на шеријоријама Херцег-Новог и Рисна према архивским документима млетачке власици*, ИЗ бр. 1-2/1957, 246.

²⁸ "Споменик САНУ" 127, Београд 1986, 182.

²⁹ "Starine JAZU" XII, Zagreb 1880, 193.

¹ ХУБК, 712-13.

² ИАК, УПМ XIV, 561 (2. X 1700).

Рудинама неки велики транспорт ситне стоке за Рисан и преузео га је насиљем. Због тога су односи између Црногораца и Ришњана постали крајње непријатељски, па су Ришњани (22. новембра 1700) одбили озри-нићког кнеза Гаврила Кнежевића. Уосталом, предео од Зубаца до Требиња био је без икакве одбране од Црногораца.³

Слично је било и наредних година. Кад су Леденичани напустили своје домове и имања пред Црногорцима, дочекали су их Граховљани, пријатељи Црногораца; вређали су их и наносили су им штете и повреде.⁴ Своју похару Леденица Црногорци су окончали априла 1702. године, кад су из села отерали 300 грла ситне стоке и учествовали у пљачки Доброћанина Ивана Н. Каменаровића.⁵ Тиме њихов поход није био завршен, јер су их напали Ришњани и одузели им неку марву ситног зуба; Ришњане је водио Вуко Поповић, који је располагао и пандурима Леденица.⁶ Отимачи из Заљути отерали су стоку Ђеловића из Рисна; то је извео Јово Шћепов из Залаза, заједно са Заљућанима.⁷

Године 1705. у Ублима је управљао харамбаша Перо Милутинов, а "старци" су били Милутин Радошев, Вучина Ђуранов и Иво Вуков.⁸ Јануара 1707. харамбаша у Ублима био је Петко Милутиновић.⁹ Црногорци из Заљути насељени су у Кривошијама, али су се одмах заспорили са затеченом популацијом код захтева за величином додељене земље; свађа се завршила тучом, па је Митар Радовић разбио лобању Радојици Копровинићу.¹⁰ Црногорци су користили куће својих колонизованих земљака у Кривошијама, те су се крили у њиховим породицама. У кући Пера Цукасовића притајила су се (1706) двојица, један из Његућа а други из Бјелица, служећи за сакупљање обавештења, према којима су одлазили у акције њихови рођаци, заједно са Кривошијанима или са Црногорцима; обојица су лишена слободе. Заљућани у Кривошијама налазили су се у сукобу са Ришњанима око поделе стоке коју су заједно отели Никшићима. Независно од те групе Црногораца, други на другом месту били су разбијени.¹¹

Као што се види, у првој деценији XVIII века Кривошијани, Леденичани и Убљани још се не бележе као лупежи, али је у њиховим селима било Црногораца, с којима су одлазили у подухвате. Крвав пљачкашки занат Кривошијани и њихови суседи су несумњиво научили од

³ В. Ђоровић, *Одношаји Црне Горе са Дубровником од Карловачког до Пожаревачког мира*, "Глас СКА" 187, Београд 1941, 11, 19.

⁴ ИАК, УПМ XX, 1038 (16. I 1701 m. v.).

⁵ ИАК, УПМ XVII од 27. IV 1702. - У вези с нападом на Леденице саслушана су и два Требињца (Исто, XX, 178-79).

⁶ ИАК, УПМ XX, 133-34 (8. V 1702). Вид. и: Исто, 135-37.

⁷ ИАК, УПМ XX, 777-78 (7. VI 1702). - Новембра 1703. Црногорци су харали по дубровачкој Површи (Lett. Роп. XLIII, 52'-53', 1. XII 1703).

⁸ ХУБК, 723. - Да би штетили Конавле црногорске дружине су се удружиле (Lett. Роп. XLIII, 219-20' (29. X 1706), 220 (23. XI 1706).

⁹ ХУБК, 724.

¹⁰ ИАК, УПМ XXIII од 8. V 1707.

¹¹ ИАК, УПМ XXV, 547 (9. XI 1708), 630-33 (13. XI 1708). - У пролеће 1708. у Мрцинама су обављене велике припреме за оружани дочек Црногораца (Lett. Роп. XLIX, 98'-9').

Црногораца, који су за многе досељене у Кривошијама били и земљаци, па и рођаци. Од Црногораца су преузете вештине за упаде у дубровачку Површ и Конавле. Међутим, било је још учитеља. За пресретање на друмовима утицали су на Кривошијане и рисански "злићи". У суседству су живели Зупци, већ столећима позната отимачка нахија на дубровачким међама. У групацији немирних сточара изнад Рисна од Црногораца су једино страдали Леденичани, који су били староседеоци, а ове Црногорци и на другим просторима нису љубазно гледали. Већ у следећој деценији и Леденичани су прихватили харамијски посао, пре свега да их не би гонили дошљаци са источне стране.¹²

Са руско-турским ратом 1711. настала је нова црногорска експанзија на Конавле, иако они нису били умешани у ратни пожар.¹³ Августа 1711. ногирана је прва "лупештина" у којој се Кривошијани поименце помињу; њима су се придружили и неки из Рисна у акцији; на путу је ту скупину срео зубачки војвода Митар Аћимовић, који је Кривошијане успео да одврати од дејствовања.¹⁴ Због чешћег силаска Црногораца и у Рисан, Кривошијани су се осмелили да пређу са обичне ноћне крађе на отимање коња; тако су поступили и код Дврсна, мада су одбили оптужбе требињског капетана Османа.¹⁵ Млечани су успели да од главара Убала добију јемство да ће предати властима оне који буду пришли отимачима а да ће чланове њихових породица спровести у Котор да буду таоци.¹⁶

Сељани Кривошија су такође најпре примењивали крађе, а затим су се свикли на разбојничку отимачину уз примену оружја. Отимачи, који нису ближе означени, спремили су се (октобра) 1712. године да нападну дубровачке поклицаре који су носили новац трибута у Цариград; њих су хајдучке уходе пратиле још од граничног Бргата, где се са дубровачког подручја улази у Херцеговину.¹⁷ Турци су се помирили са Риђанима, Вилушанима, Граховљанима и Никшићима.¹⁸

Јануара 1713. опљачкани Никшићи нису остали дужни, него су отели стоку Ришњанима и Леденичанима.¹⁹ У лето 1713. Кривошијани су били главни отимачи на простору према Рисну. Њима је наређено да до даљег задрже два отета топа.²⁰ Октобра 1713. на пљачке Кривошијана жалио се зубачки кнез Радо Милановић, који је, иначе, крио марву и био познат као лупеж.²¹ Истога месеца Кривошијани и Леденичани су у дубровачком селу Дуби отели нешто блага. На дубровачке тужбе, приређена је акција да се отете вредности поврате од лопужа, нарочито од Ђура Видаковића и Петра Браиловића, млетачких поузданика; дубља-

¹² ИАК, УПМ XXXII, 53.

¹³ ИАК, УПМ XXXII, 54 (20. X 1713).

¹⁴ НАД, Lett. Pon. XLV, 38 (2. I 1711), 67-8 (12. IV 1711), 106-8' (9. VIII 1711).

¹⁵ ХУБК, 718 (9. VIII 1711); С. Мијушковић, *Догађаји у Црној Гори од појаве Милорадовића до Нуман-пашиног похода (1711-1714)*, ИЗ бр. 1-2/1955, 176.

¹⁶ ИАК, УПМ XXXIII, 378-79; С. Мијушковић, *Догађаји*, 159.

¹⁷ НАД, Lett. Lev. LXIX, 22 (3. X 1712), дојава конавоског кнеза Ивана Менчетића.

¹⁸ В. Ђоровић, *Односи Црне Горе*, 80, 81.

¹⁹ ИАК, УПМ XXXVI, 468 (22. I 1713).

²⁰ ИАК, УПМ XXX, 57 (11. VIII 1713); Б. Храбак, *Никшић*, 162.

²¹ ИАК, УПМ XXXII, 53.

нске волове стварно је отерао Леденичанин Вукосав Кајовић у друштву Петра, сина Накића Михаиловића, Вуксана Вуковића и Тодора Циљановића; плен је најпре држан у Кривошијама, а кад је ту почео претрес око рогатих преживара, предат је на чување Накићу Михаиловићу.²²

Прва година већих отимачких дејстава Кривошијана била је 1714, кад су Леденичани били још унеколико уздржани. Отимачина је било и у самој Боки Которској, посебно у херцеговском крају, где је по пљачкањима био озлоглашен Јован Куртеш.²³ Кривошијани су од средине марта били под окриљем провалника са стране. Браћа Петковићи су харали у султановој земљи, одакле су одвођена говеда.²⁴ У првој половини јуна рисански обавештајци су дојавили да се Црногорци окупљају у великом броју, смерајући на Леденице, па и на Кривошије; свуда око Рисна чистило се јуначко оружје за одбрану од насилника, а уговорено је и да се прангијом обзнани узбуна.²⁵ Јула 1714. Кривошијани још увек су радије отуђивали туђу имовину него да празне пушке; на пример, у Клобуку су одвели два коња, за које су тврдили да су их купили у Црној Гори. Плењена су и богата и уређена конавоска села, где се као аранжер крађа рогате марве истакао Томан Гојковић. Из Клобука одведен је у Кривошије и неки кмет Махмуд-ага Ђеримагића, што је тих година била новина, иако обновљена, јер ће "ропци" само нешто касније остваривати већу добит него крадљивци оваца и коња. Турци су одговорили отимачинама хришћана запленом коња послатих из Никшића. Због тих немилых присвајања и вређања заказан је двобој између Митра Петковића и Николе Мрака из Бањана, али настојањем умнијих људи до укрштања оружја није дошло.²⁶ Стока украдена у конавоском селу Дунаве, што је извео Панто Ракочевић, налазила се код Атанасија и Радојице Коприличића у Рисну. Као извршитељ Гојковића у крађама по Конавлима запажени су и Илија Ђуређа и Панто Закојеновић (?) са другарима.²⁷

Августа 1714. отимачка навада Ришњана, Кривошијана и Леденичана превршила је меру која се у име суседства трпела, те се требињски капетан Мурат жалио ванредном которском провидуру,²⁸ на што овај није реаговао, јер је зло суседних сточарских заједница надолазило једно за другим. Око 1. новембра Леденичани и Кривошијани су отели нешто стоке у конавоском селу Дуби; као извршиоци наведени су Вукосав Којовић из Леденица, Петар Накићев Михановић, Вукан Вуковић и Тодор Циљановић, сва тројица Кривошијани; отети волови су виђени у кући Накића Михановића из Конавала. Виталинци су седмицу раније били угрођени од Црногораца, којима су Турци припремали обрачун. Црногорци су били груписани у Бјелотину.²⁹

²² HAD, Lett. Pon. XLVI, 72-2' (3. XI 1714).

²³ ИАК, УПМ XXXII, 46 (1. III 1714).

²⁴ Исто, 49 (16. III 1714).

²⁵ ИАК, УПМ XXXI, 222 (1. VI 1714).

²⁶ Исто, 560 (15. VII 1714), 570.

²⁷ ИАК, УПМ XXXI, 750 (26. VII 1714), 293 (20. VII 1714).

²⁸ ХУБК, 753-54 (20. VIII 1714).

²⁹ HAD, Lett. Pon. XLVI, 72-2' (3. XI 1714) и 66-67' (13. X 1714), 68-8' (23. X 1714).

Двадесетог августа 1715. неки Јован из Кривошија и Вук Томановић, дезертер из чете сердара Петра Ђеловића, украли су ноћу Петру Браинову из Дубе две муле.³⁰

Година 1717. почела је тиме што су Кривошијани и Бањани у борби заробили неке Оногоштане.³¹ Потом су се партнери сукобили око расподеле отете марве. Старешине Кривошијана, Леденичана, Убљана и Морињана одржали су збор пред рисанском црквом, да би се посаветовали у вези с роком датим Бањанима о повраћају људи одведених са бањанске племенске територије и једног отетог муслимана из Оногшта.³² Било је спорова између Црногораца и Кривошијана, па је неки Митар Доброгоранин ранио Сава Николиног; рањеник, вероватно под претњом, одустао је од тужбе суду.³³ Неки пресељеници нису успели у лагодном животу пљачкаша, па су у првој половини децембра 1717. дошли у Дврсно, с намером да се врате у Црну Гору, док им је стока, отета са турске територије, одузета; Франо Бућа, функционер у Рисну, сумњао је да ће пресељеници заиста остати у новом завичају; претпостављао је да је до покрета из старог станишта дошло само зато да се очува отета стока.³⁴ Занимљив је био случај Николе Гољанина из Невесиња (под турском управом), коме је рисански харамбаша Радивој Вушковић вратио 19 говеда и три пушке; са Радивојем "радио" је Вукадин Самарџић са девет хајдука из Кривошија; Гољанин је уз прикупљени новац за откуп поседовао и бујурудлију херцеговачког санџак-бега и дозволу кавалијера Буровића, но хајдуци су та акта поцепали, не поштујући закон и органе власти. Сердар Петар Ђеловић је одбио да му помогне и забрањено му је да тражи повраћај блага. Током времена он је од отетог добио два говечета и једну пушку.³⁵ Најзад, 4. децембра Кривошијани су без асистенције Црногораца пустошили по дубровачком селу Дуби.³⁶

У вези са убиством диздара Клобука, капетан и ага Клобука преко сердара Кузмана и калуђера Стефана упутили су писмо Ивану Буровићу, којим су оптужили Ришњане, Кривошијане и Леденичане да су заједно са Црногорцима суделовали у убиству; од Буровића је тражено да турским властима одговори ко су прави виновници како би се отклонила сумња да су Црногорци имали судеонике у убиству и пљачки клобучког краја.³⁷ Месеца октобра Кривошијани су поново опленили Дубу.³⁸ Године 1718. Кривошије, Леденице и Убли су Пожаревачким миром коначно припали Млечанима.³⁹

У јесен 1719. настало је више сведочанстава у широј околини Рисна. Октобра месеца Црногорци су се са Кривошијанима упутили према

³⁰ HAD, Lett. Pon. XLVI, 177' (11. IX 1715).

³¹ ИАК, УПМ XXXVI, 92; Б. Храбак, *Никшић*, 205.

³² ИАК, УПМ XXXVI, 92 (21. III 1717).

³³ Исто, 34, 35-6 (16. и 17. VII 1717).

³⁴ ИАК, УПМ XXXVIII, 323 (12. XII 1717).

³⁵ ХУБК, 763-64 (26. XI 1717).

³⁶ HAD, Lett. Pon. XLVII, 194 (31. XII 1717). - Похара је била 4. октобра (Исто, 187).

³⁷ ИАК, УПМ XXXVIII, 22 (2. IX 1718).

³⁸ HAD, Lett. Pon. XLVII, 202 (24. IV 1718).

³⁹ Г. Комар, *Стиановничийво Кућа под влашћу Венеције*, Херцег-Нови 1896, 32.

дубровачком граничном селу Мрцинама.⁴⁰ У исто време из Рисна је сердар Драгутин Милашић јавио да је нападнут и рањен од Мата Катунарића из Рисна; напад је изведен кад и напад неких Црногораца; двојица Црногораца при дејству на село Убли су ухваћена те предата на чување главару тога села, а потом пребачена у Котор ради суђења за недеља.⁴¹ Црногорце су у упаду на Мрцине пратили Кривошијани; 6. октобра поведен је Мило Јакобов из Мрцина са 60 глава ситне стоке; Кривошијане је водио Петар Сербарту (?).⁴² У то време вођен је кривични поступак против Мијата Вукова из Заљути због крађе почињене у Граховцу.⁴³

Година 1726. била је интензивна у сточарском ареалу северно од Рисна. Прва отимања догодила су се месеца априла на рачун суседних Зубаца, у коме су већ претежно живели муслимани. Тужбу је поднео син зубашког барјактара Дурмиша Јуро, који је навео да су га три Кривошијанина на путу опељешили, одузевши му оружје и одело, оставивши га само у кошуљи.⁴⁴ Барјактар из Требиња жалио се (крајем јуна исте године) да су га близу Зубаца напали Самарџић, Вукајловић и Живковић, и да су га опљачкали.⁴⁵ Активизација Кривошијана у пролеће 1626. имала је опипљив разлог. Крајем зиме 200 муслимана из Оногошта и Пјешиваца отело је Кривошијанима на Грахову много стоке, а у пушкарању са обе стране било је више мртвих и рањених.⁴⁶ Маја месеца Марко Билан с људима Убала откупио је од Турака неке сељаке Кривошијане, заробљене у поменутој акцији, изузев једног који је у сужањству умро. Средином јула дошло је до умира крви између млетачких поданика Боке Которске и околине те херцеговачких муслимана; арбитража је установила да су Кривошијани дужни осам "крви", односно по депресивним ценама 60 цекина; нашло се шест Ришњана који су били спремни да поменути износ плате за Кривошијане, свакако ортацима у ранијим подухватима; Ришњани су одбацили захтеве требињског паше не због услова и у вези с крвнином, него зато што би њима био онемогућен проток робе са Оногоштом и дубљом Херцеговином; да би се спор окончао, надинтендант Буровић је предложио которском ванредном провидуру да се ухапсе тројица најупорнијих иначе добростојећих Ришњана.⁴⁷ Пошто су у међусобне обрачуне почели да се укључују и Убљани, Буровић је сазвао

⁴⁰ HAD, Lett. Pon. XLVIII, 59' (24. X 1719).

⁴¹ ИАХН, ПУМА, Ф. LXX, 426-27, 446-54, 447-48.

⁴² HAD, Lett. Pon. XLVIII, 59 (24. X 1719).

⁴³ ИАХН, ПУМА, Ф. LXXVI, 15-31 (можда и Орахово). - Децембра 1722. Кривошијани и нешто Црногораца упали су у село Мрцине (УПМ XLIX, 20). Априла 1723. Кривошијани су на путу за средишњу Херцеговину прешли преко Мрцина (УПМ XLIX, 44). Око Нове године 1723. власи су наступили против Виталине, где су појачане дубровачке страже убиле више влаха па и Црногораца (УПМ XLV, 105).

⁴⁴ ИАК, УПМ XLIII, 540 (18. IV 1726). - Марта 1726. неки Кривошијани су кренули против Никшића и Пјешиваца; реаговало је 200 оногошких муслимана па и неки Пјешивци који су сустигли отмицаре на Грахову (УПМ XLIV, 534, 535; LXXI, 1'-5; Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1955, 150).

⁴⁵ ИАК, УПМ XLIV, 805 (30. VI 1726).

⁴⁶ ИАК, УПМ XLIV, 535 (4. III 1726).

⁴⁷ ИАК, УПМ XLIII, 608 (7. II 1726), 483 (16. VII 1729), 485 (17. VII 1726).

збор у Ублима, који је одржан 22. септембра.⁴⁸

Средином марта 1727. Иван Марков и други из Леденица напали су браћу Тому и Петра из Корјенчића; у вези с тим заспорили су се старешине насеља - рисански сердар Петар Ђеловић и Махмуд Ђеримбеговић, па се могло очекивати да ће бити уговорен двобој, али он ипак није одржан.⁴⁹ "Злићи" из Кривошија нису зазирали од убистава, па је један Живковић лишио живота неког из Рудина. У месту Обивак, у коме су Кривошијани пленили, нађен је убијен муслиман и леш неког хришћанина, а један хришћанин је рањен. Током пролећа Кривошијани су покрали неку стоку требињском капетану Осман-паши Ресулбеговићу.⁵⁰ Буро Живковић је у току маја 1727. убио брата Заима Утанаца са Рудина, те је овај тражио да га прими Буровић.⁵¹ Паша Ресулбеговић је окривио Кривошијанина Стојана са синовима да је отерао марву неком Омеру у Драчевици; Омер је морао да откупује своју стоку, као да је време рата.⁵² Исте 1727. један Сладојевић из Кривошија (пореклом свакако Риђанин) убио је неког млетачког војника и побегао у Бањане; други му је брат прешао у Рисан, а трећи у село Буаље (?).⁵³ Децембра исте године настао је сукоб између браће Митра и Косте Иванових и неких влаха из Бањана; рањени су један од браће и још неки.⁵⁴ Један Самарџић и један Вуковић двапут су ишли у Зупце и терали су им стоку. Неки други из Кривошија долазили су и у Требиње и отимали благо. Два лопова (Милован Радовић и син Јова Вукићевића) установљени су као стококрадице. У Зупцима је марву Михаила Иванова и других отимао Вулина Самарџић са синовима. На Вулину и синове као и на Стојана Запурића жалили су се Требињци; овај последњи је у селу Пријевору држао неког отетог коња и кобилу из Требиња.⁵⁵ Док су Кривошијани били пре свега стококрадице, Ришњани су обављали уноснији посао "робаца"; први су у једном подухвату отерали цело стадо, а други су ухватили неког Конављанина и продали га Турцима, од којих се он ослободио полагањем 20 цекина.⁵⁶ Убли су се крајем 1727. у отимачком занату налазили на нивоу Кривошијана пре 14-15 година; они су се још као кришом бавили крађом, посебно коња, и то на пространом требињском окружју. Осман-ага Ресулбеговић је означио поименце лопове. Петко Вукасовић и Стјепко Вуков држали су отете коње у селу Свиње.⁵⁷

Кривошијани су спролећа 1728. били несигурни, јер су и сами осетили да они који држе власт хоће да реше њихов статус онако како њима одговара. Њихова стада и крда више нису била сигурна, па су се власници обраћали которском ванредном провидуру да им означи безбе-

⁴⁸ ИАК, УПМ XLIII, 568 (23. IX 1726).

⁴⁹ ИАК, УПМ XLVI, 120 (15. III 1727).

⁵⁰ ИАК, УПМ XLIV, 533, 634, 658.

⁵¹ ИАК, УПМ XLIV, 658 (2. VI 1727).

⁵² Исто, 479, 481, 483.

⁵³ ИАК, УПМ XLVI, 16 (14. VIII 1727).

⁵⁴ ИАК, УПМ XLIV, 744 (11. XII 1727).

⁵⁵ ИАК, УПМ XLIV, 486 и 487, 499, 495, 496; XLVI, 153, 155.

⁵⁶ ИАК, УПМ XLVI, 130 (19. XII 1727).

⁵⁷ ИАК, УПМ XLIV, 858 (26. XI 1727).

дно место за њихово благо.⁵⁸ С друге стране, босански валија их је убеђивао преко својих повереника да пређу на турско подручје; наишао је, међутим, на одлучан одговор; да их утврди у таквом ставу, један капетан се понудио да их подучава у употреби свих врста оружја.⁵⁹ Прави одговор на све то Кривошијани су дали пљачкањем султанове земље у лето исте године на разним странама. Између осталих недеља, Милаш Радовић са друговима је убио двојицу из Крушевица, опет при отимачком дејству. Ага - капетан Требиња је на то прве недеље августа тражио враћање отетог и кажњавање криваца.⁶⁰

Наредне 1729. године успостављена је чудна спрега између харамбаша Кривошијана и Корјенића да се попале Зупци; експедицију је предводио Вулина Самарџић; убогаљен је урод на пољима кнеза Милана и кнеза Николе Лакићева, који су обрађивали земљу муслимана узету у закуп.⁶¹ Кривошијани су тада стално били у опасном контакту са Турцима.⁶² Сердар Петар Ђеловић је (месеца августа) саопштио жалбу Требињаца и Зубаца на поступке Кривошијана, претећи да ће ствар изаћи пред босанског валију и изражавајући сумњу да се све то ради по наговору Црногораца.⁶³ Децембра 1729. Кривошијани су одводили волове и коње муслиманима у Бањанима, а сердару П. Ђеловићу, наводно, недостајали су окови и вериге да све кривце окује.⁶⁴

Првих дана пролећа 1730. Кривошијани и Ришњани су отели 200 грла ситне стоке, 11 говеди и две мазге жителјима Мрцина, а неког мештанина су убили.⁶⁵ Тачно месец дана после прве похаре уследила је друга у Прапратном, где су стада чували пастири из Мрцина. Кривошијане су предводили браћа Самарџић, Милаш Радовић, Петар син Мијата Лакићевевића, као и Андрија Рабреновић, Петар Ђеловић, Милутин Калуђевић и још неки из Рисна. Били су наоружани аркибузима, а део њих чуввао је отету стоку.⁶⁶ Которски ванредни провидур је нешто касније реферисао да су за одвођење стоке криви само Кривошијани, јер су Ришњани вратили отето са неке паше на брду; додао је да су отимачине настале зато што у тим крајевима влада глад откако Турци храну и робу односе у Дубровник.⁶⁷ Због оскудице у храни земља је добила на вредности, те је од неких Кривошијана тражено да врате парцеле које су присвојили (1705) од двојице Ришњана. Можда управо због зиратне земље или пашњака постојале су размирице између Бањана и Кривошијана, па је на расправу на Грахову позван и сердар из Рисна.⁶⁸

За време наредне зиме поставило се и питање зимске паше за

⁵⁸ ИАК, УПМ XLIX, 439 (5. III 1728).

⁵⁹ ИАК, УПМ XLVI, 727 (9. IV 1728).

⁶⁰ ИАК, УПМ XLVI, 752 (8. VIII 1729).

⁶¹ ИАК, УПМ XLVIII, 112.

⁶² ИАХН, ПУМА, F. XCIX, 13-14 (1729).

⁶³ ИАК, УПМ XLVIII, 131 (10. VIII 1729).

⁶⁴ Исто, 261.

⁶⁵ ИАК, УПМ L, 44 (5. III 1730).

⁶⁶ НАД, Lett. Pon. LI, 194'-5 (5. IV 1736).

⁶⁷ ИАК, УПМ LI, 333 (21. IV 1730), 327 (30. VI 1730).

⁶⁸ ИАК, УПМ XLIX, 492 (19. VII 1730), 228 (10. III 1730).

кривошијску стоку. Она је напасана на турској територији, у Дврсну; гувернадур из Рисна питао је провидура у Котору да ли мора неке пастире који су у Дврсну послати у карантин у Котор.⁶⁹

Првих дана марта 1732. одељење од 24 муслимана намеравало је да се пребаци у Кривошије да би се светило и пустошило; двојица из те групе служили су као водичи и коначари, који су већ нешто претходно убрали.⁷⁰ У току прве половине марта у сукобу са Требињцима погинуо је син Вуше Самарџића приликом упада у Дврсно; према другој верзији, атентаторски вод Требињаца упао је 23. марта увече у Кривошије и убио Вукшу, кога су затекли на путу при селу; одсекли су му само једно уво, а главу нису, јер им је за петама била потеря.⁷¹ Између Кривошијана и Турака настала су убиства. Да се смање тензије, сердар П. Ђеловић је на Грахову вратио оно што су узели Кривошијани а што је држано у Рисну. Првих дана маја један Кривошијанин убијен је у Рисну; да се не би организовала акција освете, кривошијског кнеза требало је стрпати у херцеговски карантин.⁷² Против пљачкашких подухвата Ришњана, Кривошијана и Леденичана млетачки руководиоци су мислили да подигну карауле, у којима би сместили регуларне војне јединице и разумне официре.⁷³ Дубровчани су, пак, бранили своје Конавле слањем специјалних заповедника и војника, који су имали задатак да без упозорења и увијања убијају Црногорце, Ришњане и Кривошијане.⁷⁴ У пролеће редовна "опходња" сатираних терена је обновљена, а упад је извођен преко Зубаца, који су 1733. страдали од заразе.⁷⁵ Кривошијани су опљачкали и стоку Бањана. Арбитражни суд, који је (око 20. децембра 1733) заседао у Рисну, у коме су поред пет арбитра била и два представника из Бањана и кнез Иван Томов, Вукосав Милуна, кнез Лакић Милановић, Милан Дамјановић и Вукац Марков из Кривошија, пресудио је да стока коју су Вулина Самарџић и Милаш Радовић отели Ивану Цвјеткову из Бањана мора бити враћена, односно надокнађена са 39 цекина, од чега су 4 цекина одбијена за ослобођење Петра Вујошева из ропства.⁷⁶ У току године измирили су и рачуни између дужника Лакића Мијановића из Кривошија и Петра Стијепчића из Сушћепана, те Петра Салика из Каменог.⁷⁷

Како су Дубровчани заоштрили питање понашања својих сточарских суседа, од кривошијских главара је затражено (1734) јемство да Кривошијани неће наносити штете Дубровчанима ни било ком другом; гаранције су положили Милаш Радојевић, Вулина Комненовић, Вукић Вулетић, Перо Лакићевић, Никола Јовановић и Мило Радуловић, дакле

⁶⁹ ИАК, УПМ LI, 480 (27. II 1736 m. v.).

⁷⁰ ИАК, УПМ LXXII, 360 (7. III 1732).

⁷¹ ИАК, УПМ LXXII, 660 (24. III 1732), 633, 635, 665. - Стогинак Ришњана и нешто Кривошијана извело је напад на Мрцине и Прапратну, а крајем августа Црногорци су упали према селу Дунаве (УПМ LI, 227-28).

⁷² ИАК, УПМ LI, 41 (6. IV 1732).

⁷³ ИАК, УПМ LXXII, 964 (6. IX 1732).

⁷⁴ HAD, Lett. Pon. LI, 217-8 (16. VI 1732).

⁷⁵ HAD, Lett. Pon. LI, 54 (7. V 1733), (напад Кривошијана и Црногораца).

⁷⁶ ИАК, УПМ LIV, 762 (21. XII 1733).

⁷⁷ ИАХН, ПУМА F. CXII, 136-7.

тадашњи кривошијски главари, стављајући под хипотеку своја имања; тек кад су главари предали 90 реала, которски ванредни провидур наредио је да се ослободе тамнице Милан Радоњић и Марко Радаковић, Петар Кисић и Лакић Милановић.⁷⁸ На тужбу Требињаца, которски провидур је обећао тужитељима да ће им заплена добра бити враћена; Кривошијани су, међутим, отезали да врате плен, мислећи да ће тиме изазвати нове пограничне сукобе. Ако је ствар бар начелно решена са Кривошијанима, није и са Црногорцима. Ови су преко Крушевица упали у дубровачко село Ватосе, отерали 120 комада ситне стоке и отели две девојке које су побегле из Крушевица. Међу отимачима су запажени Драгиша, син Михоча Радова, кнеза Кривошијана, и Никола Лакићевић, такође из Кривошија.⁷⁹

Средином децембра 1734. постављено је питање: ко је запалио кулу на Грахову. Кривошијани су признали да су запалили кулу, али су се правдали олакшавајућим аргументима; Турци су се у вези с тим жалили у Цариграду, тражећи да им се плате баштински поседе које су влашки насељеници тешко могли да плате. Дужници Петра Влаховића били су вољни да плате оно што су били дужни. Јовиша Марков и Симо Милановић били су спремни да намире оно што су били дужни, пошто су отерали стоку Бабићу из Драчевице а потом су се вратили и убили су власника марве. У општој пометњи у јужној Херцеговини оштећене стране нису се мириле са проценом штета. Неки из Требиња и Зубаца одузели су Кривошијанима сто грла ситне стоке и 15 волова. Неки Оногоштани су одсекли главу једном из Заљути и одвели су стада која су била склоњена у пећини.⁸⁰

Кривошијани су били сточари и само изузетно су се бавили ратарством. Стога су кукуруз за качамак морали набављати са стране. Фебруара 1732. године куповали су га у Црмници и Кастел-Ластви (Петровцу). Једна њихова барка, натоварена кукурузним зрном, долазила је из Паштровића и била је узапћена у Рисну, јер није било сведока који би потврдили да је терет купљен а не отет; уосталом, ни барка није имала потребна документа и дозволу за пловидбу. Вуко Марковић који је спроводио кукуруз наводио је да је имао писмену препоруку цетињског владике за Црмничане и да је из Црмнице робу натоварио на једног коња који је стигао у Ластву, тако је товар остављен у кући Сава Кринишића који је раније становао у Кривошијама.⁸¹

Током 1735. године погранични Турци су се стално жалили Млечанима у Котору и Новом да им Кривошијани пале куће и одводе стоку; за главне извршиоце такве праксе окривили су капетана Луку Папреницу из Рисна, који је предводио Кривошијане и чету домаће милиције; кад се Папреница сукобио са Кривошијанима око плена, у окршају је нашао смрт.⁸² Јуна 1735. Кривошијани су се у Љубушком кадилуку потврдили

⁷⁸ ИАК, УПМ LIV, 426 (21. VII 1734), 426' (21. VII 1734).

⁷⁹ HAD, Lett. Pon. LI, 147'-8 (24. IV 1734).

⁸⁰ ИАК, УПМ LIV, 845 (23. XII 1734).

⁸¹ ИАК, УПМ LIII, 431' (19. II 1734).

⁸² ИАХН, ПУМА, F. CXVIII, 1, М. А. Тревизаново писмо од 17. IX 1735.

као ропци. Приликом похаре Браног Дола ухватили су Мостарца Омера Осеновића, који се налазио на путу у Дубровник, транспортујући восак и вуну својих мештана.⁸³ Кривошијани су се налазили у сукобу и са житељима Топле. Представник тога насеља дошао је у Рисан да извиди да ли је могуће мирење и нагодба око спорних ствари са Кривошијанима, посебно са Пером Лакићевим, Томом Г. Милановићем, Симом Мијановићем, Пејом Обзиком, Станком Митковићем и Филипком Томашевићем око украдених девет говеда и ствари из куће једног сељака из Суторине. Како су Кривошијани затезали да се нагоде, према налогу Станислава Буровића сељани херцеговског краја одвели су Кривошијанима 16 говеди.⁸⁴

Од смрти владике Данила (1735) крађе и харања су увећана у области Новог. Властима у Новом предати су, праћени од двојице Турака, Грујица Вуковић и Ђуро Петковић из Кривошија, оптужени за отимачине на штету требињских Турака.⁸⁵ Последњих месеци те године у требињском затвору налазили су се Ђуро Петковић и Гргур Вуковић, обојица из Кривошије, који су ухваћени приликом крађе имовине муслимана; Требињци су у Нови послали двојицу својих људи да млетачке власти о томе извести и да реше питање ухваћених Кривошијана.⁸⁶ У то време било је окршаја и са Црногорцима. Децембра 1735. приликом сусрета Ришњана и Цуца око утврђивања услова за мирење, Црногорци су припуцали, али су Ришњани имали више среће, те су усмртили једног Цуцу а другог живог ухватили и сместили у кућу Стјепка Папренице.⁸⁷

О сукобима и мирењу људи са млетачког подручја око Боке Которске са Турцима има више извештаја од априла 1735. године. У мировном процесу заповедник Требиња никако није хтео да пређе преко паљења куле на Грахову, претећи угрожавањем границе; постављено је питање четворице црногорских лупежа као и двојице Кривошијана. Требињци су се трудили да се за те људе примене одредбе турских закона. Кривошијани су значили и отворено питање власништва за земље одузете муслиманима и подељене досељеницима као и покушај ранијих власника да се нови корисници третирају само као самовољни арендатори. Кривошијани о том последњем захтеву нису хтели ни да чују, мада су њихови сељаци били највише узнемиравани. Питању Кривошијана затворених у Требињу придружио се и заповедник Клобука због сталних залета Кривошијана у област његове надлежности. Турци у Клобуку и Требињу били су изморени од црногорских дејстава, а уз њих и од упада Кривошијана, Ришњана и Леденичана.⁸⁸

Јуна 1735. Леденичани су опљачкали Хасана Бијелића из Корјенића; отимачину је извео Никола Мусуловић; о томе је писао капетан Клобука Мурат Станиславу Буровићу, тражећи да се Николи одузме

⁸³ ИАК, УПМ LIII, 358 (17. VI 1735).

⁸⁴ Исто, 612 (6. VIII 1735), 611 (28. XI 1735), 618 (18. VIII 1735).

⁸⁵ ИАХН, ПУМА, F. CXVIII, 115.

⁸⁶ ИАХН, ПУМА, F. CXVIII, No 115.

⁸⁷ ИАК, УПМ LIII, 440.

⁸⁸ Ј. Томић, *Подаци о сукобима и мирењу Бокеља, Црногораца и шурских поданика 1735-1776*, "Споменик СКА" LXXII, Београд 1931, 1213.

плен.⁸⁹ Јула исте године четири Кривошијана била су у требињском затвору, али је било и Требињаца у кривошијском сужањству. На јемчевину Ивана Ђуровог Кривошијанин Аћим Шабановић пуштен је из затвора, после чега је интервенисао Ибрахим Ресулбеговић, требињски паша, да се затвори Ђуро Петровић, који је у Рудинама покрао 12 волова, три коња и 20 шкопаца.⁹⁰ У требињском затвору задржани су Ђурађ Вуковић и Ђуро Дебунџић због лупештине које су приредили Требињцима, одвођењем девет волова и три коња.⁹¹

За Кривошијане је главна неповољна околност била та што су се везали за Црногорце, који су стално харали султанову земљу, па и 1736. године, кад су настављени разговори о мирењу. Стално пресретање на путовањима онемогућавало је промет добара са Новим. Млетачки поданици сточари држали су тада при својим кућама 700 грла стоке, четири особе су убили а три ранили, те се ту није могло говорити о трпељивом суседству. Кривице за злочине на граници падале су и 1736. године на рачун Кривошијана. Онога ко би пролазио брдима Кривошија, долазећи од Клобука, пљачкали су сељаци из домова поред пута. Ту би се одмах нашли и Црногорци, нарочито Озринићи, често скривани по кривошијским домовима. Од кривошијских старешина није се могло очекивати да ће се сагласити да се намире оштећени.⁹² Слично су Ришњани отели стоку добротским Каменаровићима кад су пролазили преко Доброте.⁹³ Исте 1736. помињу се у мирењима Кривошије поред Зубаца.⁹⁴

Брђанска и црногорска племена подигла су се на оружје за време аустро-турског рата (1736-39). Кривошијани су се прикључили таквом држању, што им је било утолико лакше што Млечани нису правили веће питање око тога, будући да су раније и сами у таквим ратним згодима водили борбе са Турцима. У лето исте године Сињорија је ипак уплашила да би тако могла бити увучена у непријатељства, те су њени заповедници према турској Херцеговини предузели строге мере против Кривошијана: запаљено је 20 кућа, а 11 људи лишено је слободе (од тих су седморица ускоро ослобођена).⁹⁵ Маја 1736. Кривошијани су заједно са Озринићима и са четворицом из Цуца упали у село Камено и отерали затечену крупну и ситну стоку, убивши једног пандура и ранивши другу тројицу; нападаче су предводили Драгутин Милошевић и Голубан Јов. Матијашевић, обојица из Озринића; опљачкана марва остала је у рукама Кривошијана.⁹⁶ При сталном притиску Кривошијана на село Тополу јавили су се и људи који су били спремни да силом и одговоре. Један од таквих био је Јосо Стричевић, који је поведен да весла на галеоти; пошто је Јово

⁸⁹ Исто, 16, 17.

⁹⁰ ИАХН, ПУМА, F, CXVIII, No 44.

⁹¹ ИАК, УПМ LIII, 358.

⁹² Исто, 612, 611.

⁹³ ИАК, УПМ LXXX, 394 (17. VII 1736).

⁹⁴ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 20.

⁹⁵ Archivio di Stato, Venezia, Provvisori generali di Dalmazia ed Albania, busta 575 (Будва 12. VIII 1736); Г. Станојевић, *Црногорска и брдска племена у вријеме аустријско-турског рата 1735-1739*, Историјски записи бр. 3-4/1962, 382.

⁹⁶ ИАК, УПМ LIII, 739 (28. V 1736), 724 (31. V 1736).

искочио из чамца којим је био спровођен, претила је опасност да се не утопи, те му је прискочио у помоћ отац; син и отац су ухваћени и спроведени истражним властима; ту је отац на саслушању изјавио да су му Кривошијани пре неке године покрали око 100 грла ситне стоке и 25 говеда; сличну отимачину извели су и шесторици других мештана; да би се донекле накнадили, харамбаша Петар Стјеповић, његов син и још четворица прешли су у Кривошије и отуђили су 18 волова.⁹⁷ Октобра 1736. ухапшен је Вукањ Марков, Кривошијанин, можда због убиства које су Кривошијани извршили у Добри над неким Богданом из Бањана.⁹⁸ Током 1734. из Рудина је пребегао у Кривошије Вук Милићев са три сина, женом и кћерком, и то зато што се јавно исказао као млетачки присталица; кад су борбе 1736. утихнуле, он је ухваћен и погубљен у Љубињу по наредби Ибрајим-паше.⁹⁹ Децембра 1736. сређен је катастар у атару Леденица и Кривошије.¹⁰⁰

Тек у јесен 1736. распетљано је крупно питање старо три године о крађи звона са цркава дубровачких села. Вукале Марков и још тројица Црногораца настањених у Кривошијама довели су пред цркву св. Петке у Кривошијама нека звона за која су рекли да су их одузели Дубровчанима. Вук Станишић из Костањице је посредовао да се звона врате, и Кривошијани су вратили једно разбијено звоно. Крађа из дубровачких цркава тиме није била закључена, јер су концем 1737. Кривошијани покрали црквене утвари из виталинског храма св. Успења; за откуп су примили пет цекина и млински камен купљен у Требињу.¹⁰¹

Не треба сметнути с ума пљачкашки упад Кривошијана и Црногораца на дубровачку територију марта 1734. године. Том приликом су отерали стоку и убили једног дечка, пастира. Није било у Рисну јасно да ли том приликом нису оплењени и турски поданици. Ришњани су сазнали да су Кривошијане турски функционери позвали на договор. Кривошијани су тада чинили све да се не отвори рисанско пристаниште. Извештај дубровачке владе ванредном которском провидуру (од 24. априла 1724) поменуо је отимачину 120 грла стоке из села Ватаса, убиство дечка и одвођење двеју девојчица; акцију је предводио Драгиша, син кнеза Миха Радова, и Никола Лакићевић. Нешто касније Лакић Мијановић је изјавио да су Црногорце водили Вук Томановић из Цуца и син Стојана Бађанина из кнежине Залукћине (?), а међу Кривошијанима су се истакли Драгиша и Симо Стојанов. Учесници у отимачини добили су по два комада марве; дечка је убио Раич Бакина из Цуца. Маја месеца из Ватаса су отишла тројица сељана да исходе бар новчану накнаду, али су се вратили празних руку; Кривошијани су предложили арбитражу (како би боље прошли), а Дубровчани су тражили редовни судски поступак. У

⁹⁷ ИАК, УПМ LIV, 402, 404, 405, 417, 422, 426, 426'.

⁹⁸ ИАК, УПМ LVI, 87' (22. X 1736).

⁹⁹ ИАК, УПМ LIII, 478 (17. VII 1735), 48' (12. IX 1735).

¹⁰⁰ ИАК, УПМ LVI, 42-3 (21. XI 1736). - Кривошијани су напасали стоку у Конавлима, те је постојала могућност да Црногорци преко Кривошија и Крушевица упадну у Конавле; пљачку стоке су ипак извели Кривошијани (УПМ LII, 147'-8, 159-9').

¹⁰¹ ИАК, УПМ LVI, 92, 98, 99, 105, 127.

првој половини 1734. Кривошијани које је предводио један од три породице Кисића (Петар, Стјепко, Трипко, Тодор) отерали су сељацима из дубровачког села Свиње 17 грла стоке. У вези с ове две лупештине главари Кривошијана: Милош Радојевић, Вулина Комненовић, Вукић Вулећић, Перо Лакићевић, Никола Јовановић и Мило Радуловић гарантовали су својом имовином да Кривошијани у будуће неће наносити зла ни Дубровчанима ни другима; ако би се ипак десила каква отимачина, да ће штету накнадити. Милош Радојевић, Марко Радуловић, Петар Кисић и Лакић Мијановић били су утамничени, па су кривошијски главари положили 90 реала да се ови пуне на слободу.¹⁰²

Односи на рисанском делу границе нешто су се смирили током 1737. године. Которски ванредни провидур Маркантонио Требизан је чак похвалио Кривошијане и Маињане због уздржаног понашања у току аустро-млетачког рата с Турцима.¹⁰³ Заповедник Требиња Ибрахим-паша Ресулбеговић, кад је (фебруара 1737) полазио у Босну валији, по куриру је поручио надинтенданту у Новом Станиславу Буровићу да ће се тешко очувати мир на државним међама због поступака Кривошијана.¹⁰⁴ Слично је било и 1738. године. У пљачки богослужбених утвари у једној конавоској цркви учествовали су и Кривошијани (првих дана јануара). Априла 1738. однесено је 12 свећњака и два златна калежа; отуђивање је извршио Иван Зотовић, досељеник у Новом, који се одмах склонио у Кривошије.¹⁰⁵

Октобра 1739. Кривошијани су отерали стоку Дубровчанима. Никола Лакићевић, Тодор Вукашев, Ђука Вукојев и Раде Вукојев из Кривошија и тројица из Новог вратили су отету марву неком Конављанину; претходно су после крађе млетачке власти ухапсиле двојицу Кривошијана. Кривошијани су у Перасту отерали два вола једном дубровачком сељаку из Витаљине.¹⁰⁶ Само нешто раније Кривошијани су опљачкали стоку и капетану Клобука, и то 320 брера, што је процењено на 156 цекина; поред Кривошијана окривљени су и Леденичани.¹⁰⁷ Децембра 1739. Леденичани су крали овнове у Ораховцу.¹⁰⁸ Једна истрага је закључила да се сви Леденичани могу сматрати лоповима.¹⁰⁹

Сталним вршљањем Кривошијани су не само изазивали нереди на млетачком подручју него су још веће штете стварали на самој граничној линији, јер су омогућавали улаз на млетачку територију без санитарног прегледа и контумације. Већ због опасности уношења заразе, которски ванредни провидур Тревизар је приликом предаје дужности новом колеги настојао да се дуж целе државне међе настави са поставља-

¹⁰² ИАК, УПМ ХСIV, 402, 404, 405, 417, 421, 422, 426, 426'.

¹⁰³ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 20.

¹⁰⁴ ИАК, УПМ LVI, 173 (27. XII 1736).

¹⁰⁵ ИАК, УПМ LVI, 42-3 (21. XI 1736).

¹⁰⁶ ИАК, УПМ LVIII, 240, 241, 242. Због појаве куге которски ванредни провидур је наредио блокаду према Кривошијама и Леденицама крајем 1739. године (ИАК, УПМ LXI, 788).

¹⁰⁷ ИАК, УПМ LVII, 745 (22. II 1727), 793.

¹⁰⁸ HAD, Lett. Pon. LV, 103 (6. I 1738), 170-1 (27. IV 1738).

¹⁰⁹ ИАК, УПМ XLII, 197 (28. VII 1739).

њем страже; ове нису биле уређене само на деоници коју су држали Кривошијани, јер су стално прелазили у турску Херцеговину, где су у наполици обрађивали земљу турских господара.¹¹⁰

У 1740. години збивања су била богатија у првој половини године. Јануара месеца је у Котору лишен слободе Леденичанин Станко Моро, који је стално одлазио у хајдучију по турској земљи. Исто тако ухапшен је Кривошијанин Ристо Пециреп, који је такође непрестано отимао у Отоманском царству.¹¹¹ За Матка Ђурковића слично се говорило и од његових суграђана - да је у дубровачкој држави покрао и неке уловљене сардине. Средином фебруара заједно са Луком Лучићем ухапшен је у новој краћи, јер ни један ни други ништа нису радили него су живели од лоповлука.¹¹²

Кривошијани су и даље грабили пограничне муслимане, особито најбогатије аге, због чега се они стално жалили, тражећи повраћај плена и кажњавање виновника.¹¹³ Ни Клобучани нису такву праксу смерно подносили, него су узвраћали на отимачки начин, тако да је цео гранични појас био у знаку отимања; они су, примерице, Кривошијанима отели 240 грла ситне стоке; пре тога су Стјепко Гајовић и Илија Стојановић одузели Клобучанима два вола. Клобучани нису штедели ни Ришњане, па су Драгојлу Томићу одузели неку марву и жито које су му упутили рођаци из Дробњака.¹¹⁴ Иако су Ришњани били савезници Кривошијана, понекад је међу њима долазило до крвавог обрачуна; на пример, Тодор Вујосевић (досељеник из Куча) убио је Цвију Ђ. Ђеловића, а одмах затим је Лука Ђеловић из освете лишио живота убицу. Општа компензација је имала да буде на рачун Дубровника, према коме су се упућивали неки Кривошијани и Леденичани. Ни у Клобуку није било слоге и реда, јер муслимани од плена који су постигли у Кривошијама ништа нису доделили Драгоју Томичићу, који је страдао од Кривошијана.¹¹⁵ Односи Кривошијана са Клобучанима били су оптерећени и закупом земље. Прве недеље маја у Нови је приспео диздар тога града са још шесторицом земљовласника да наплати најамнину; како ништа нису постигли, пристали су да за 15 дана поново дођу у Рисан, за које би време рисански капетан привео дужнике из Кривошија да обаве наплату.¹¹⁶

У првој декади маја, после Ђурђевдана, приређен је прави хајдучки поход на турско подручје: Тешан Гољанин, Милутин Мартиновић, Баја Капуљ са још 26 другара из Кривошија пошли су у прави лов на имовину муслимана али и Срба.¹¹⁷ Кривошијани су према својим суседима иступали као лупежи; двојица од њих побегла су из новског лазарета, ваљда плашећи се да због каквих ранијих отимачина не буду задржани и

¹¹⁰ ИАК, УПМ LVIII, 406' (22. VII 1739).

¹¹¹ ИАК, УПМ LIX, 369 (10. I 1740), 310 (14. I 1740).

¹¹² ИАК, УПМ LXII, 50-51 (16. II 1740).

¹¹³ ИАК, УПМ LIX, 260-61 (15. II 1740), 261 (14. III 1740), 327 и 313 (12. II 1740).

¹¹⁴ ИАК, УПМ LVIII, 794 (11. III 1740).

¹¹⁵ ИАК, УПМ LIX, 542 (14. IV 1740).

¹¹⁶ ИАК, УПМ LVIII, 859' (8. V 1740).

¹¹⁷ Исто, 887 (12. V 1740).

уступљени Турцима као таоци. За Пецирепа је дојављено Новљанима да држи неку марву отету са отоманске стране. Поред Клобука, нарочито аге из Требиња били су објекти дејства Кривошијана, али и племеници Бањани, којима су Ђурета Дамјанов и Годор Живковић, између осталих, одузели три коња.¹¹⁸ Кривошијани су очерупали и неки караван који се кретао према Рисну.¹¹⁹ Двадесет деветог новембра 1740. Црногорци са кривошијског терена потпуно су уништили планинско село Убле, што је изазвало Сињорију да протестује на Порти.¹²⁰

Већ због закупа земље и враћања плена морало је да дође до разговора новског емина, код кога је посредовао гувернадур Рисна; на разговор су били позвани представници Кривошијана и рисански капетан, али се ови нису појавили.¹²¹ Споразум око обраде земље је ипак постигнут код С. Буровића у Новом, где су са старешинама Кривошијана дошли и руководиоци из Рисна.¹²² Према арбитражном решењу (донесеном средином новембра) Кривошијани и Ришњани су били дужни да плате 158 цекина суседним Турцима; у исто време неки Степуша је ухапшен. С. Буровић је за ликвидацију спорова исплатио 158 цекина, што се затим морало утерати од Кривошијана.¹²³

У лето 1741. догодио се озбиљан инцидент између Требињаца и Кривошијана, у коме је погинуло 12 првих. Требињцима су сметали Кривошијани у одржавању трговачког контакта са Дубровником, желећи да наплате главу за главу после великог броја окршаја. На предлог тадашњег босанског валије Абдул-паше, сазван је у Новом "конгрес", којем је стављено у задатак да стабилизује стање на граници. На скупу су учествовали требињски паша и један мубашир (=истражни судија). Покренута иницијатива није могла да се докрајчи, јер је управо тада смењен босански везир. Седам месеци после тога трајало је нагађање Требињаца са Кривошијанима. Нови везир Кеприли најзад је послао султановом дивану извештај травничког кадије, чија је копија прослеђена Сињорији и црногорском владици. Сукоб из 1741. био је актуелан и крајем новембра 1753, кад се генерални провидур у Задру Ђироламо Бембо трудио да надинтендант Рисна према селима Кривошијана и Леденица држи милицију.¹²⁴

Кривошијани су 1741. године још 17. марта опљачкали 104 грла ситне стоке у Конавлима, а отели су и једну чобаницу; главари Кривошија су на упит о томе одговорили гувернадур у Новог да акцију нису изазвали њихови сељани, него Цуце и Бјелице. Према извештају дубро-

¹¹⁸ ИАК, УПМ LVIII, 836 (3. VI 1740); LIX, 25 (10. V 1749). - Првих месеци 1740. Катуњани су пустошили Драчевицу и у ноћи 29. новембра су Црногорци уништили село Угле. Кривошијани су те јесени одлазили у Пријевор (у Суторини) да набављају жито (3. Комар, *Планинска села*).

¹¹⁹ ИАК, УПМ LX, 150' (26. VI 1740).

¹²⁰ Г. Станојевић, *Један покушај нормализовања млејачко-турских односа у XVIII вијеку* ("Историски записи" 1967, 171-76).

¹²¹ ИАК, УПМ LVIII, 833' (22. VI 1740).

¹²² ИАК, УПМ LIX, 538 (25. VI 1740), 541 (27. VI 1740).

¹²³ ИАК, УПМ LIX, 341 и 346 (15. XI 1740).

¹²⁴ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 70-71.

вачке владе, експедицију су водили Никола Лакићевић и Драгишић са четири друга из Кривошија; отели су два стада и једну пастирицу.¹²⁵

Крајем маја 1741. у отимању стоке поред Црногораца и Кривошијана суделовали су и Убљани, једном чак и Морињани, кад је отета стока Томи Пажиновићу у требињском крају. Убљани и Морињани су одузели украдену марву Црногорцима, а ови су из освете Столивљанима отерали неке волове и краве,¹²⁶ мада Столивљани нису имали никакве везе са Морињанима и Убљанима. Кривошијани су се отиснули и даље, па су у Пржицама (гатачки крај) од насељеника Лазара Бољевца и Николе Томичина отели говеда; главни отимачи били су Мићо Трапезић и један Доброгоранин; од Кривошијана био је Драшко Водовар из Рисна. Ибрахим-паша требињски послао је хаџи Ачали-агу да од Кривошијана Вукосава Дублетића, Мојаша Вукотића и Вучине, који су отерали осам говеда од људи требињског паше поврате плен.¹²⁷

Средином фебруара 1742. Кривошијани су били приморани да емину даду накнаду за марву отету султановим харачарима. У току ноћи 14/15. фебруара неки Риђани су отели Црногорцима 250 комада стоке која је била на зимовању у Љутој (крај Доброте); у тој отимачини учествовало је и 50 Ришњана са пет барки. Ришњани су исте ноћи одузели 350 глава ситне стоке у црногорском селу Заљути; та је марва била власништво Доброћана, као што је и земљиште у атару села било сопственост Доброћана.¹²⁸ Турски поданици су за одмазду усмртили неке Кривошијане, након чега је Селим-бег Османпашић у писму которском ванредном провидуру дао реч да ће казнити убице.¹²⁹ Крајем августа 1742. Кривошијани и Леденичани су били расположени да плене по турској Херцеговини; они су користили забуну око тога ко даје дозволу за четовање преко границе - гувернадур Рисна, или новски капетан.¹³⁰ Спорови су настајали у Новом и осталој Боки Которској између бројних православних и мањинских староседелаца католика.¹³¹

Дубровчани су били обавештени да се Катуњани купе да под оружјем изађу у суседство.¹³² Крајем 1742. запретила је опасност да куга која је још беснела у Оногшту не буде пренесена у Рисан, Кривошије, Леденице и Убле.

Година 1743. била је мирна, те нису забележена отимања Кривошијана и њихових комшија. Слога између Кривошијана и Црногораца трајала је и током 1744. године, када су заједнички дејствовали у Драчевици. Кривошијане су водили Никола Лакићевић и Јован Мариновић, против којих у првом реду је тражио интервенцију Ибрахим-паша треби-

¹²⁵ НАД, Lett. Pon. LVII, 18 (19. III 1841); УПМ LXI, 152 (20. III 1741).

¹²⁶ ИАК, УПМ LXI, 242'-3 (29. II 1741); 317 (27. V 1741). - Морињани су морали да врате стоку према договору са млетачким органима власти (Исто, LVII, 313).

¹²⁷ ИАК, УПМ LIX, 328, 330, 329.

¹²⁸ ИАК, УПМ LXI, 682 (17. II 1742), 687 (15. II 1742).

¹²⁹ ИАК, УПМ LXIII, 105 и 106.

¹³⁰ ИАК, УПМ LXIX, 33 (29. VIII 1742).

¹³¹ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 12. VII 1742.

¹³² ИАХН, ПУМА F. LXXI, 140-41; Г. Станојевић, *Митропољит Василије и његово доба 1740-1766*, Београд 1979, 53.

њски.¹³³ Људи из Турске (Саво Огњановић из Корјенића, калуђер Мојсиле) или Зубаца (Аћимовић) су донели обавештење из Гацка и са других страна да се у Босни очекује султанов ферман да се са 30.000 муслимана крене против Цуца, Куча и Климената.¹³⁴ Године 1745. удружили су се до тад завађени Црногорци и Ришњани, који су прелазили у забрањена, обично закужена места и тиме су кршили санитарске прописе, па су их оружјем морали терати са државних међа.¹³⁵ Немирни Кривошијани и у 1745. години наставили су да узнемиравају султанове и дуждеве поданике, те су њихове старешине биле упозорене да их држе у дисциплини.¹³⁶ Тада су Кривошијани били савезници Заљућана, с којима су опленили неколико десетина брва Новљанима.¹³⁷ Успостављање извозне "скеле" у Новом и Рисну подстакло је на дејства Кривошијане и њихове црногорске савезнике.¹³⁸ Посебно су страдали транспорти стоке из Никшића, Пиве и Дробњака, које су организовано дочекивали Кривошијани и Леденичани.¹³⁹

Крајем првог полустолећа XVIII века између Кривошијана и Леденичана није било нерашчишћених рачуна, па су они заједнички наступали према Дубровнику, према Новом и Бањанима; тој сарадњи у плачкашким подухватима Кривошијане су предводили Трипко Вукмировић, а Леденичане Владо Суботић са братом и сином. Кад су неки Гачани пошли у Рисан да преузму отете коње, при путовању су их очерупали и израђавили Кривошијани и Леденичани.¹⁴⁰ Они су капетану Бањана Јовану Тодоровићу одузели коња. Јово Ивковић из Леденица напао је и неке Ришњане, те су се завадиле те две отимачке заједнице.¹⁴¹ Леденичани су те године били вреднији лупежи од Кривошијана. Михаило Илић са друштвом је те године особито Требињцима крао кобиле и коње.¹⁴²

Кривошијани нису поштовали наредбе и договоре о одржавању мира на граници, па су Сулејман и остале требињске аге захтевали сазивање састанка за изравнавање неспоразума због непрекидног отимања Кривошијана, посебно кад је реч о коњима које су Драшку и Николи Мићуновићу и Љубомиру одвели млетачки људи.¹⁴³ Бољи нису били ни кривошијски савезници Ришњани, који су непрестано посећивали предео од Љубомира до Чемерна; предводници подухвата били су Вукотићи и Велиша Самарџић, који су једном домаћину отерали седам свиња.¹⁴⁴ Други, још интимнији савезници Кривошијана били су Црногорци (Цуце, Бјелице). Понекад су сва три савезника наступали, чак и у убијању неког Ришњанина од оних који су се решили да се састану са Турцима; то неде-

¹³³ ИАХН, ПУМА, F. CLI, 40-41.

¹³⁴ Исто, 1.8-9, 35.

¹³⁵ Исто, N° 1.

¹³⁶ ИАК, УПМ LXVI, 61 (27. IX 1745).

¹³⁷ Ј. Миловић, *Зборник докумената из историје Црне Горе*, Цетиње 1956, 167.

¹³⁸ НАД, Lett. Lev. LXXV, 64; Б. Храбак, *Никшић до почетка XIX века*, Београд 1997, 190.

¹³⁹ ИАК, УПМ LXX, 300-301 (17. XI 1748).

¹⁴⁰ ИАК, УПМ LXVI, 462 (6. I 1746).

¹⁴¹ ИАК, УПМ LXVII, 25.

¹⁴² ИАК, УПМ LXVI, 24, 25-6.

¹⁴³ ИАК, УПМ LXVIII, 5-19.

¹⁴⁴ ИАК, УПМ LXII, 1076.

ло су спречили Кривошијани, а Црногорци су се накнадили отимањем стоке Ришњанима и Леденичанима.¹⁴⁵ Док су заједнички наступали, вођа подухвата на Рудине био је Црногорац Вуко Томановић. Турци из Оногошта су дочекали отимачку братију при повратку, убили су двојицу Кривошијана, а Вуко Томановић је кукавички побегао из борбе у Црну Гору. У вези с том похаром лишен је слободе син Вука Бојанића; Вука су Оногоштани убили, а потом су му главу однели у Оногошт.¹⁴⁶ Пре заједничке акције представници општина Рисна, Кривошија и Леденица одржали су састанак пред црквом св. Петра и Павла у Рисну, и ту су се старешине Ришњана и Кривошијана најпре показали уздржљиви на предлог да се пређе преко границе, јер су дали реч надинтенданту Ст. Враћену да неће у времену од месец дана одлазити у турску земљу.¹⁴⁷

Године 1747. настао је прљав рат између Кривошијана и људи никшићког краја. Стишавање нереди у пограничној зони Рисна било је концем лета те године немогуће пренапрегнутим нападима Кривошијана на конвоје који су са стоком стизали из Оногошта. Оштећени су били нарочито муслимани Оногошта, Клобука, Кључа и Требиња, како је то установио кадија. Кривошијани су један турски транспорт опљачкали при самом прилазу Дубровнику, одузимајући восак, кордован и друго. На поменуту интервенцију, споразум је постигнут у вези с отимачином између Кривошијана и муслимана. Како није било јемства да ће житељи Кривошија одржати реч, Турци су пленили стоку и хватали чобане - један је убијен, двојица су рањена, док је осам претучено и поведено.¹⁴⁸ Најпре су Кривошијани у пролеће убили неког муслимана, а потом су ови усмртили једног из Кривошија. На то су Ђуро Жмикић и још неки пошли да освете Ђуровог брата.¹⁴⁹

Око 10. септембра 1737. три представника из Требиња и двојица из Клобука са писмом босанског намесника представили су се которском ванредном провидуру да означе "неспоразуме" између људи турских тврђава Оногошта, Клобука, Кључа и Требиња и млетачког пограничног становништва, са захтевом да се у року од месец дана санирају међусобице, тј. компензирају све отимачине и недела почињена популацији поменутих турских места и околним насељима.¹⁵⁰ Упоредо с тим, босански валија Али-паша је писао генералном провидуру у Задар, Ђакому Болдуу да злочинци хајдуци који живе у Кривошијама непрекидно врше насиља против интегритета популације и имовине становника турске Херцеговине, и то заједно са бунтовницима Црногорцима; такво је стање неодложно ваљало отклонити и успоставити мир међу људима с обе стране границе, укључујући и безбедност трговачких каравана. Генерални провидур је у одговору навео да су му пре три месеца у Новом представили неке турске податке са писмима капетана тврђава и Подго-

¹⁴⁵ ИАК, УПМ LVI, 18, 85.

¹⁴⁶ ИАК, УПМ LXVIII, 76-77 (28. X 1747), 489 (21. X 1748).

¹⁴⁷ ИАК, УПМ LXVIII, 715.

¹⁴⁸ ИАК, УПМ LXVIII, 93, 148; Б. Храбак, *Никшић*, 207-9.

¹⁴⁹ НАД, Lett. Lev. LXXVI, Дубровник 7. V 1742; ИЦГ III, 316.

¹⁵⁰ ИАК, УПМ LXVIII, 923 (4. IX 1741). - О томе је извештен и генерални провидур.

рице и затражили да буду намирени од неких њихових дужника, чему је удовољено; после тога поново је учињена представка да су Кривошијани напали неки конвој и однели извесну количину воска и сахтијана; генерални провидур је одмах затим позвао 15-цу Кривошијана и тражио да се обештете погођени, чији су заговорници били Осман-ага из Требиња и другови; Кривошијани су се заклели да нису извршили препад на транспорт; након тога четворица Турака су затражила састанак у року од месец дана да се сведу рачуни.¹⁵¹

Већина озбиљнијих акција изведена је у септембру, октобру и новембру, дакле после жетве и бербе. Пре операције которског ванредног провидура 1747. године постигнута је нека нагодба са клобучким муслиманима да се обнове раније постигнути уговори којима је било омогућено Кривошијанима да обрађују преузете парцеле у закуп, с тим да претходно надокнаде неплаћен а договорен хак (ренту) са ораница Требињаца. У вези са питањем власништва земље истрчали су се Црногорци Ђуро Божов и Ђукан Петров, који су ухапшени по налогу рисанског провидура.¹⁵² Одмах затим, средином октобра, Кривошијани су опљачкали караван са воском и кордованом који се кретао у правцу Дубровника; ту су били погођени муслимани из Требиња, Оногошта, Клобука и Кључа.¹⁵³

Последњих дана септембра Кривошијанима су се придружили и Убљани. Никола Јовов из Убала и Мишко Вујошевић из Кривошија дошли су на брдо Радоњић (у атару села Камено), покушавајући да потрају стоку која је на падини пасла; о томе су одмах обавештени мештани, који су Николу убили а Мишка ранили, те су га потом вратили млетачким властима.¹⁵⁴ Средином октобра Црногорци су изашли на Дврсно, спремајући се да нападну Мокриње. Мокрињане су о томе тајно известили Никола Мијановић и Јован Марковић из Кривошија у месту Крушевици, наглашавајући да има старешина међу Црногорцима и другима који су дали веру да неће нападати Мокрињане; да се ојача утицај главар против млађих који су били жедни плена, Мокрињани су предали поменутој двојници 15 боца ракије да се одбровоље и млађи Црногорци.¹⁵⁵ После акције средином новембра, требало је направити обрачун о отетој стоци Стјепка Ивковића и рисанских судија с једне и Кривошијана с друге стране, коју је представљао Вулина Самарџић, кнез Кривошија; марву у спору су одузели на Грахову муслимани, посебно они из Клобука; требало је по обичајном праву решити и питање рањавања сина кнеза Вулине и Ђурина Петровог из Леденица у отимачини стоке Алексе Ђурковића и слично; изгледа да је место повраћаја стоке купљено 200 грла оваца и коза односно компензирано новцем из групе отетог.¹⁵⁶

Новембра 1747. закључен је споразум између двојице Турака из сваке поменуте тврђаве и представника сточарских заједница северно од

¹⁵¹ ИАК, УПМ LV, 8 (16. IX 1747).

¹⁵² ИАК, УПМ LXVIII, 350 (30. IX 1747).

¹⁵³ Исто, 402 (19. X 1747).

¹⁵⁴ Исто, 755 (14. XI 1747), 737 (28. XI 1747).

¹⁵⁵ Исто, 8 (16. IX 1747).

¹⁵⁶ Исто, 1 (22. XI 1747).

Рисна о уклањању текућих трзавица.¹⁵⁷

Погранични чобански рат настављен је и током 1748. године. Најпре су у пролеће Кривошијани убили неког муслимана, а затим су ови усмртили једног Кривошијанина.¹⁵⁸ Почетком новембра 1748. установљен је умир између муслимана и раје из Требиња, Кључа и Оногошта и представника популације Рисна, Кривошија и Леденица, уз обавезу ових других да неће давати уточишта и подршку Црногорцима који би упутили харамије у султанову царевину.¹⁵⁹ Том приликом је пресуђено да Кривошијани и Леденичани исплате представницима оштећених 354 млетачка цекина, од чега је 80 одмах положено. Докуменат о умиру у тесној је вези са три акта која је објавио Ј. Н. Томић. Први докуменат је извештај которског ванредног провидура генералном провидуру Гритију (од 10. новембра 1748), у коме је реч о умиру; други докуменат је прилог тога извештаја без датума; трећи акт је попис разних узајамних штета. Докуменат о умиру од 5. новембра који је публиковао Г. Станојевић је права нагодба а не прилог уз извештај, за који је Томић веровао да је право решење о умиру; није реч о два умира који би били одржани у року од неколико дана.¹⁶⁰

Црногорци нису неговали искрено пријатељство према Кривошијанима, те су (априла 1748) посекли два Кривошијанина и једног Турчина. Заљућани су у Лупоглаву, на својој територији, срели два сина Аћима Шабановића из Кривошија, који су долазили из Рисна са два коња, а са њима је био један муслиманин на коњу. Четири недеље касније капетан млетачког летећег одреда са шест војника ухапсио је Кривошијанина Вукосава Павловића.¹⁶¹ Изгледа да су Кривошијани разумели да ће им посао бити успешнији ако се повежу са неким муслиманима. Они су дошли у сукоб и са савезницима Ришњанима, те је измирење требало успоставити после арбитражне пресуде.¹⁶² После нагодбе Кривошијани и Ришњани су одвели мазге Конављана које су преносиле катран у Суторину.¹⁶³ Леденичани су повремено отимали стоку, једном приликом 30 волова у Невесињу; отимаче су водили Видо из Леденица и Симо Лецан; отети волови су одмах продати.¹⁶⁴ Са Оногоштанима вођен је прави мали рат на граници. Турци су убили Кривошијанина Ђура Жмигића са још неким његовим мештанима, после чега је кренула осветничка експедиција. Главари из Оногошта, а уз њих и Требиња и Клобука, одмах су саопштили да не мисле кварити како-тако успостављен мир на државним међама; случај с убијеним Кривошијанима је ваљало решити на Грахову, камо су Оногоштани позвали Кривошијане.¹⁶⁵

¹⁵⁷ ИАК, УПМ LXIX, 364 (11. VII 1748); Б. Храбак, *Никишић*, 208.

¹⁵⁸ ИАК, УПМ LXVIII, 10; Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 58; ИЦГ III, 321.

¹⁵⁹ ИАК, УПМ LXVIII, 11; Г. Станојевић, *Умир између Ришњана, Кривошијана и Леденичана са Турцима из Херцеговине*, "Прилози КЈИФ" XLIX-L, св. 1-4, Београд 1964, 32-6.

¹⁶⁰ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*; Б. Храбак, *Никишић*, 209; УПМ LXXXIII, 250, 352.

¹⁶¹ ИАК, УПМ LXIX, 94.

¹⁶² ИАК, УПМ LXIII, 307.

¹⁶³ ИАК, УПМ LXIX, 48, 364 (11. VI 1748).

¹⁶⁴ Исто, 364 (11. VI 1748).

Дисциплиновање распуштених сточара спроводило се и затвором и обуставом плата. Неке рисанске и кривошијске старешине је требало позвати и затворити их док не покажу да ће бити послушни. Грбљани, који су такође у своје оборе догонили туђу стоку, ваљало је цивилизовати неуручивањем плата док не врате туђе овце.¹⁶⁶

Током августа 1748. которски ванредни провидур је вишим органима власти спровео турске жалбе на Кривошијане и Леденичане, од којих су неке саопштене и босанском намеснику.¹⁶⁷ У исто време Ришњани Дешко Калуђеровић и Шћепан Катурић су се жалили инквизиторима да су због крвопролића у Рисну између мештана и Леденичана протерани из завичајног града а имовина им је одузета; уз њих је протерано по пет породица из оба завађена братства; на страни Леденичана у свађи су се кочоперили Радовићи и Поповићи; од Леденичана су погинула двојица а од Ришњана један, неколико је рањено а двојица Ришњана су пребегла у турски Оногошт.¹⁶⁸ У извештају генералног провидура Сенату у Венецији (крајем августа)¹⁶⁸ наведено је да су против Ришњана и Кривошијана подigli оптужбе Турци и њихови харачари; Кривошијани су стављени у колону с Оногоштанима који нису желели да испуњавају преузете обавезе,¹⁶⁹ сматрајући се власницима земље коју су обрађивали. Између Кривошијана и Требињаца најављен је двобој, али је укрштање оружја настојањем требињских ага спречено; мегданције су имале бити Алибаша Мемовић и Мустај Зубац.¹⁷⁰

Нови умир закључен је новембра 1748. године,¹⁷¹ тј. на почетку зимског периода, кад из климатских разлога углавном престају маневарска гибања. Но, већ прве недеље децембра Кривошијани, Леденичани и Ришњани нису имали срца да не нападну муслимане из поменуте четири тврђаве, отимајући и убијајући.¹⁷² Као да је реч о педагошкој лекцији Турцима у Херцеговини да је редовно стање пљачка и да таквој ситуацији треба да се навикну.

Наредне 1749. године Леденичани и Кривошијани су опет ометали пристизање стоке у Рисан.¹⁷³ Кривошијани су нападали транспорте и са кожама из Оногошта и пленили њихове волове на пасиштима.¹⁷⁴ Турци из Клобука и Невесиња одговарали су насилним одузимањем великог броја марве Ришњанима и Кривошијанима, а неки Петар Саговић из Кривошија је убијен.¹⁷⁵ Опет на почетку зиме (12. децембра) уређен је

¹⁶⁵ Исто, 182 (27. VII 1748).

¹⁶⁶ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 14. VIII 1748.

¹⁶⁷ Ј. Станојевић, *Седм њирласких њисама из средине XVIII вијека*, "Историски записи" бр. 2/1981, 106-7.

¹⁶⁸ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 53, 56 (10. XI 1748).

¹⁶⁹ ИАК, УПМ LXIX, 712.

¹⁷⁰ ИЦГ, III, 321.

¹⁷¹ Archivio di Stato, Venezia, PGD, busta 590, Задар 9. XII 1748, прилог: из Котора 5. XI 1748; Г. Станојевић, *Митрополић Василије*, 59.

¹⁷² Г. Станојевић, *Митрополић Василије*, 59.

¹⁷³ ИАК, УПМ LXX, 128.

¹⁷⁴ ИАК, УПМ LXX, 128.

¹⁷⁵ ИАК, УПМ LXX, 36-7 (19. II 1749).

умир, али између Ришњана и Црногораца.¹⁷⁶

Капетан Оногошта Хамза и остале месне аге обратили су се капетану Петру Н. Слијепчевићу и осталим капетанима Рисна и суседних општина. Реч је опет била о Кривошијанима који су отели људима никшићког краја коње и волове, крађе и пљачке вршили су по турској Херцеговини и суседни Леденичани. Млетачки капетани су одговорили да нису у могућности да ефикасно спрече таква залетања и злодела; једино је обећано да ће злочинци, посебно Кривошијани, бити осуђени ако преступници буду ухваћени.¹⁷⁷

III. Кривошијани и Леденичани у другој половини XVIII века

Педесетих година има највише података о Кривошијама у XVIII веку. Јануара 1750. у месту Дољковцу, где су Кривошијани у својим сукобима држали стоку, Невесињци су убили једног Кривошијанина, а сестру убијеног су одвели заједно са 22 грла ситне стоке и са девет волова; нема тумачења да је то била каква одмазда.¹ Млечани из Задра, где је резидирао генерални провидур, трудили су се у Босни да се постигне измирење Кривошијана са пограничним муслиманима.² Кривошијани и Леденичани, међутим, и од херцеговачких Срба окривљени су да се понашају силеџијски и да не презају од убијања оних који говоре да су стокорадице.³ Септембра 1750. године неки млетачки руководиоци су захтевали од которског ванредног провидура да изда строги проглас против разбојника у редовима Кривошијана.⁴ Кривошијани су одмах затим отели пет коња капетану Кључа, те је Хасан-паша Ченгић писао ванредном провидуру у Котору; за ту акцију су посебно окривљени Симо Криловић, Пешикановић и Ђуро Провизаловић; кнез Вулина Самарџић је позван да те коње пронађе и врати.⁵ Требињски капетан Сулејман пренео је ванредном провидуру да су се Клобучани жалили да су се у Дврсну налазили неки Кривошијани који су им наносили зло; истих недеља жалили су се и Хамза-капетан и аге Оногошта, као и Мустафа капетан и аге Кључа.⁶ Октобра 1759. настављена је пљачка Кривошијана, Леденичана и Убљана. Хасан-бег, син Осман-паше и све требињске аге опомињали су млетачке власти у Котору на спорове између млетачких и турских поданика, од којих су неки били формално заглађени путем арбитра у Котору; након тих сусрета представника обеју страна, Кривошијани, Леденичани и Убљани су и даље отимали и убијали; на пример, усмртили су Сима Видовића. Ни Ришњани нису били чистих руку, тако да је наведено и једно њихово разбојништво. Од ванредног провидура је

¹⁷⁶ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 65-66.

¹⁷⁷ ИАК, УПМ LXX, 128; Б. Храбак, *Никшић*, 209.

¹ ИАК, УПМ LXX, 170 (24. I 1749 m. v.).

² ИАХН, ПУМА, F. CLXXX, 26.

³ ИАК, УПМ LXXII, 312 (8. VIII 1754).

⁴ ИАК, УПМ LXXIII, 117 (21. IX 1750).

⁵ ИАК, УПМ LXXII, 720.

⁶ Исто, 697, 698.

тражено да обезбеди обештећење за породице убијених; функционери у Котору су веровали да се бар неће тражити надокнада за свако убиство и пљачку, мада су знали да је у Цариград упућена једна представка са 16 мухура (печата).⁷

Представници сточарских заједница у залеђу Рисна својим плендбама и вршљањем кршили су и здравствене одредбе, на што су Млечани много полагали, да се не пренесе каква зараза у Котор и другде на млетачко подручје. О томе је опоменуто и раскужница у Новом, чак и кад је реч о доласку дубровачких лађица; априла 1751. постављено је питање доласка 20 требињских муслимана на дубровачка острва. Пролаз са копна на море у Суторини такође је побуђивао пажњу, нарочито кад се радило о људима у сталном покрету. Особито су били зазорни доласци људи из Ријеке Црнојевића,⁸ који су одржавали везе са вазда закуженом Албанијом. У првој недељи маја 1751. Кривошијани су опљачкали 17 грла ситне стоке.⁹ Месец дана касније рисански емин требињског паше саопштио је которском ванредном провидуру жалбу Ибрахима Карамелидовића, буљубаше, да Кривошијани својим безобзирним преступима сметају трговинском промету Рисна; емин је запретио да ће дати оставку на дужност, ако млетачке власти не буду кадре да сузбију непокорност Кривошијана; та оставка би искључила долазак робе у рисанску луку.¹⁰ Млетачки побирач дажбина Иван Јовановић је предложио да се саслушањима сведока установи да је трговина од 1751. године из Турске скренула према Дубровнику и да је потпуно престала кад је реч о пограничним муслиманима, и то зарад крвавих распра које приређују Кривошијани и Ришњани.¹¹ Синдици-инквизитори молили су у свом акту послатом которском ванредном провидуру да дође до коначног споразума у вези са споровима између херцеговачких Турака с једне и Ришњана, Кривошијана и Леденичана с друге стране; провидур је похваљен што је порадио да Турци своја потраживања сведу на 350 цекина. Питање кредита које су муслимански варошани дали сточарима рисанског окружја и даље је оспоравано, мада су ванредном провидуру биле достављене исправе о тим зајмовима и задужењима. Са тесерама су се изводиле и препознатљиве преваре, које је нарочито изводио Хамза Арнаутин из Корче и дубровачки конзул из Драча Кабаши, да би ометао трговински саобраћај преко Рисна и Новог.¹²

Жалби је било толико да су турске власти морале предузети нарочиту акцију да се успостави чињеничко стање у жалбеним случајевима. Босански намесник је (у првој половини новембра 1751) наредио кадији Љубиња, бегу Требиња и капетанима Оногоста и Клобука да се са његовим мубаширом Али-агом испитају сви пријављени случајеви и пресуде о граничним инцидентима у којима је 80 Кривошијана напало

⁷ ИАК, УПМ LXXI, 431 (4. X 1750).

⁸ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 68-69, которском провидуру 20. IV 1751.

⁹ ИАК, УПМ LXXI, 17 (8. V 1751).

¹⁰ ИАК, УПМ LXXIII, 812 (8. VI 1751).

¹¹ ИАХН, ПУМА, F. CLXXXII, 24.

¹² ИАК, УПМ LXXI, 440.

муслимане и 12-цу убили (1741). Генерални провидур је, са своје стране, делегирао конта Станислава Буровића.¹³ Пре тога испитивања генерални провидур се дуже времена трудио да турским властима предложи да је постојало оправдање што су Кривошијани убили поменути дванаесторицу, али у то није био нимало убеђен босански валија.¹⁴ Као турски преговарач иступао је оногошки капетан,¹⁵ разложни Хамза-бег. Уговорено је извесно разоружање Кривошијана, али је од тога споразума испала смешна симболика: Митру Ивелићу у Новом Кривошијани су предали две старе пушке и један пиштољ, а остало су изјавили да ће оружје послати у Нови кад Турци стигну.¹⁶ Нема вести да је то стварно учињено.

Незгода је била у томе што реч није била само о Кривошијанима. Инквизитори су тражили (још 12. јануара 1752) од которског ванредног провидура да казни ухапшене Леденичане и Кривошијане, како би се према Турцима створио привид да млетачке власти такође предузимају мере да наношење штете престане.¹⁷ Леденичани су током 1751. године извршили нове отимачине стокe. Привид који су млетачки органи власти изазвали имао је извесног ефекта, па је Осман-ага Ђатовић писао Станиславу Буровићу да га је обрадовала вест о хапшењима.¹⁸ У току 1751. године Леденичани, неки Самарџић из Кривошија и девет Црногораца извршили су злочине према Требињцима, а Корјеничанима су отели 70 коза, односно Зупцима четири краве.¹⁹ Кад је крајем године поведена привидна кампања о разоружању села, Леденичани су одбили да предају и старе пушке и били су у томе радикалнији и од развиканих Кривошијана.²⁰ Убљани су исто тако ушли у досије преступника. Дубровчани су, наиме, изјавили да су Стјепко Вуковић из Убала и Саво Бијелић из Ратишевине опленили једног кмета из Конавала.²¹

Кад је освануло пролеће 1752. године Кривошијани, Леденичани и Убљани приредили су походе у отоманску џамију. Рисански капетан Милош Лучић је главарима тих општина упутио наређење којим је забрањено организовање било каквог четовања у турској Херцеговини, а преко граничне линије могли су прелазити само у трговачке сврхе, чије би путовање регулисала дозвола млетачких власти. Последње седмице марта вратиле су се две групе из Далмације са нешто отете робе.²² Кад су Кривошијани (у првој половини априла) довели у Рисан коње, капетан Рисна извео је у току недељног дана на трг две чете уновачених Ришњана под оружјем; око подне дошли су у град према обичајима Кривошијани, који су тога дана добили веру да неће бити гоњени; ту су ришњански капетан и трупни капетан Ђани пред црквом св. Петра и Павла

¹³ ИАК, УПМ LXXIII, 918 (15. XII 1751).

¹⁴ Исто, 926 (16. XI 1751, Сплит).

¹⁵ ИАК, УПМ LXXIII, 951 (8. XI 1751).

¹⁶ Исто, 222 (24. XII 1751).

¹⁷ Исто, 857 (12. I 1750 m. v.).

¹⁸ Исто, 436.

¹⁹ ИАК, УПМ LXXI, 424.

²⁰ ИАК, УПМ LXXIII, 822 (24. XII 1751).

²¹ ИАХН, ПУМА, F. CXXVII.

²² ИАК, УПМ LXXII, 633 (26. III 1752).

саопштили Кривошијанима да доведу у Рисан и преостале отете коње; истога дана настала је збрка међу Ришњанима, али је Ђани војним патролама спречило проливање крви.²³ Осамостаљени Леденичани опљачкали су караван турских трговаца који се из Требиња кретао према Новом на раскужавање робе.²⁴ Почетком јула Кривошијани су се обавезали да ће стоку отету Турцима дотерати у Рисан, где су је преузеле чете наоружаних варошана у присуству надинтенданта С. Враћена.²⁵ У циљу идентификације отете марве, посебно коња, у Рисан су (средином августа) приспели Пивљани; они су препознали девет својих коња. Кривошијани су намерно пропуштати да региструју коње које су одводили у турску Херцеговину.²⁶ Кривошијани и Леденичани су се нагодили са власницима отетих вранаца преко калуђера из Пиве. После тога су Пивљани дали писмену изјаву да су обештећени у погледу коња које су им муслимани одузели; изјава је дата пред гувернадуром и капетаном Рисна; на писмену изјаву потписали су се и калуђер Мелетије, Андрија Серговић, Стјепко Симоновић и други рисански угледници; Леденичанима је том приликом поклоњено пет цекина.²⁷ О враћању коња чуло се и у Задру па и у Драчу, што се сматрало да би требало да представља неко ублажавање за 12 побијених Требињаца (1741. године).²⁸ Допунска мера била је хапшење неких криваца међу главарима у Рисну, како би се стабилизовао гранични појас.²⁹

Крајем месеца априла 1752. Кривошијани или Црногорци су уграбили две девојчице, од којих је једна имала 10 а друга 17 година; девојке су одведене у Црну Гору, а онда су продате у Оногошту, одакле су одведене у Сарајево.³⁰

Марта 1753. почела је редовна пракса да се зачињу нови инциденти Кривошијана и Требињаца. Једна дружина од 25 требињских подвижника упала је првих дана месеца у Кривошије, али акција није успела, јер су Требињци једва успели да се извуку из насталог крешева.³¹ Тим упадом је само спречено да сличну провалу у Требиње не учине Кривошијани. Убљани су још средином фебруара отели коње суседним муслиманима; надинтендант Буровић се морао умешати³² и одредити прву наредну недељу за арбитражу у спору Убљана и муслимана из Пријевора.³³ Црногорци се никако нису могли свићи на староседеоце Леденичане, које су држали као могуће ривале. Због упорног наваљивања Црногораца,

²³ Исто, 207 (14. IV 1752).

²⁴ ИАК, УПМ LXX, 258.

²⁵ ИАК, УПМ LXXII, 209 (11. VII 1752).

²⁶ Исто, 376 (15. VIII 1752).

²⁷ Исто, 750 (13. IX 1752), 751 (11. IX 1752), 955 (15. IX 1752).

²⁸ Исто, 921 (2. X 1752).

²⁹ Исто, 936 (13. VI 1752).

³⁰ ИАК, УПМ LXXIV, 337 (2. I 1754 m. v.), 205 (Арслан-бег из Требиња).

³¹ ИАК, УПМ LXXII, 346, 671; НАД, АСММ XVIII st., No 3237/25 (29. IV 1752); В. Винавер, *Црна Гора и Дубровник крајем XVIII века*, "Историјски записи" бр. 1-2/1956, 45.

³² ИАК, УПМ LXXII, 62 (15. III 1753), 243 (5. III 1753).

³³ ИАК, УПМ LXXIV, 736 (10. I 1753), 254.

Леденичани су нешто раније (1739) делом напустили своје село а неки своје породице и ступили су у млетачку војску; они који су избегли, вратили су се 1753. са својим породицама и населили се у селу Миошевићу (новски крај).³⁴ Крајем новембра 1753. Лазар Пециреп и Ђуро Пешикановић са другарима продрли су у конавоско село Мрчевац, запленили 500 оваца, убили четири чобана, отели две девојке и после их дали за откуп у износу од 30 дуката; у подухвату заједно су суделовали Кривошијани и Црногорци.³⁵

Поменута акција Требињаца надовезала се на рекогницију и пљачку њихових похлепних суседа. Наиме, почетком марта 1753. 80 млетачких поданика сакупило се за упад у Конавле. Претходно су Леденичани, Кривошијани и Убљани (3. марта) осматрали наоружаност дубровачких насеља око села Мрцина, одакле су одвели три грла говеда, 500 глава стоке ситног зуба, једну девојку и једну девојчицу. Дубровчани су том приликом имали четири смртно рањена. Уграбљена стока и женска чељад одведени су у Леденице и чувани су у кући Суботића.³⁶

У току прва три дана јуна Кривошијани и Црногорци су се у значајном броју сакупили и договарали за упад у Конавле. Кривошијане су у договорима представљали Никола Лакићевић и Вук Самарцић. Скупина је наступила према дубровачком пределу Прапратно. Дубровчани су, међутим, на време били обавештени шта их чека, те су спремно дочекали упадаче и убили им пет друга, а двојицу су тешко ранили. Диверзанти су успели да отерају 125 грла ситне стоке, четири вола, једну кобилу и једну мазгу. Накнадно је установљено да су коловође били: Видо Леденичић, Стјепан Вуковић, Солата, Марко Бојанић, Ђоко Вукотић, Тешан Цољанин, Ђукан Петровић и Живко Провизало, као и Илија Суботић. У то време, према налогу из Задра, лишено је слободе осам подвижника (шест Ришњана, син озринићког кнеза и неки Никшић), и то зато што су 1751. године дошли на једној барци на дубровачко острво Мљет, где су опљачкали неке странце, а на острвцету Олипи су одагнале стоке и отели трговачке робе и оружја. Пресудом генералног провидура у Задру осуђени су на десет година веслања. То је требало да буде нека утеха за босанског намесника, који је дневице прослеђивао жалбе Требињаца против Црногораца и Никшића, уз које је поменут и неки поп. При саслушању установљено је да су поменуте две девојке одвели Црногорци из места Бовце.³⁷

Из групе осуђених на веслање неки, као Вујадин син озринићког кнеза Томаша Симо Попов, наводно Никшић, ухваћени су 1752. године приликом отимања стоке. Они су одлежали неколико месеци у дубровачкој тамници, а у пролеће следеће године пуштени су на слободу. Одмах су се удружили са шесторицом Ришњана, чији је иницијатор у дружби био Комнен Ивелић. Поред осталог, ухватили су дубровачког капелана из Новог Пазара Брајовића који је путовао у завичајни град; опљачкали

³⁴ ИАК, УПМ LXXX, 578 (1756), Ђорђе Јованов из Леденица.

³⁵ Г. Станојевић, *Миштрополит Василије*, 56; ИЦГ III, 317.

³⁶ НАД, Lett. Pon. 125-6' (6. III 1753).

³⁷ Исто, 172' (6. VII 1754).

су га до голе коже. У томе је суделовао и Симо Попов.³⁸

Код Кривошијана постојала је посебна етика подухвата: јуначки је било кад је већа група сељана изводила акцију под заповедништвом сеоског старешине или првака, а ако појединци отимају стоку - то су старешине села сматрале обичном пљачком. Кад је Мато Јованов (средном фебруара 1754) отео једном Турчину 50 глава оваца и коња, случај је пријавио Млечанима кнез Кривошија Вулина и Мато је лишен слободе; међутим, за Мата се одмах поставила јемцем нека Јелисавета, што је значило да је гарантовала да ће отета марва бити враћена.³⁹ У првој десетини априла дошло је до упада Црногораца и Кривошијана у Конавле, али пре тога су оплењени неки дубровачки бродови (у Новом), а са једног од њих Кривошијани су понели већу количину новца.⁴⁰ Посета Кривошијана и Црногораца Конавлима је пет погинулих и двојица тешко рањена Конављанина.⁴¹ Нова већа провала у Конавле Црногораца и Бокеља догодила се почетком јуна; учешћа су узели Ришњани, Кривошијани, Леденичани и Убљани; међу учесницима налазио се и Вулина Самаршић, кнез, и Никола Лекчевић, првак Кривошија; опет је било пет убијених Конављана и неколико рањених; један извештај је навео 300 људи из Кривошија, Рисна и Леденица и Убала, али да су им се прикључили хајдучки елементи чак из Имотског, а од истакнутих појединаца поменут је познати хајдук Сочица, па Бојичић, Пистанић, Провизало, Суботић, Мршић и Вукчевић.⁴²

После жетве 1754. године поставило се питање закупа турских земљишта и закупаца из редова Кривошијана, Леденичана и Убљана. Како су се ту стално јављали неспоразуми, јер су закупци хтели да присвоје земљу коју су обрађивали, а избегавали су да испоруче уговорени хак, генерални провидур Гримани једним прогласом забранио је даље примање у закуп терена преко границе. На сличан начин постојало је питање двовласничких парцела, и то са обе стране границе. Кривошијани су особито волели да узимају земљу у обраду на Грахову, где су живели њихови племеници из бившег племена Риђана.⁴³

Септембра 1754. неки Симо Црногорац, насељен у Кривошијама, са земљацима из Црне Горе отео је коња у ближој турској Херцеговини; сам је у своју шталу довео коња.⁴⁴ Таквим поступцима непосредно је угрожена безбедност промета кроз источну Херцеговину; на протест Турака, једино су Леденичани показали спремност да врате део неког ранијег плена.⁴⁵ Да би се смањио број упада у зимском периоду у Конавле, млетачке власти су одредиле да наоружани Кривошијани који су словили као војници у резерви бораве у Рисну, а осталим Кривошијан-

³⁸ Исто, 175-76 (10. VII 1753), 734 (6. VII 1753).

³⁹ ИАК, УПМ LXXVIII, 293 (21. III 1753), 350 (20. IV 1754).

⁴⁰ НАД, ASMM XVIII st., No 3237/51.

⁴¹ ИАК, УПМ LXXIV, 474 (3. VI 1754).

⁴² Исто, 354 (21. VII 1754), 364 (11. VI 1754).

⁴³ ИАК, УПМ LXXIV, 177, 630 (31. X 1754).

⁴⁴ Исто, 792 (23. IX 1754).

⁴⁵ Исто, 778 (19. IX 1754).

има је забрањен одлазак у Турску.⁴⁶ Крвна освета је нарочито претила због погибације једног угледног Кривошијанина и једног тешко рањеног.⁴⁷ Један млетачки капетан предузео је превентивно хапшење, али у томе није успео у Кривошијама.⁴⁸ Концем године Кривошијани су са Леденичанима отели 26 коња и још неке предмете, нарочито од бакра, који су се често налазили у употреби по муслиманским кућама; као главни лупеж у тој акцији означен је Милаш Самарџић.⁴⁹ На измаку године капетан и диздар Клобука упутили су писмо которском ванредном провидуру, жалећи се на разбојништво које је извео Живко Вуковић са друговима, а у друштву Црногораца. Аћиму Аћимовићу из Корјенића том приликом је отерано 510 грла ситне стоке. На Грахову су пленили Леденичани, али су тамошњи житељи успели да поврате део плена; том приликом је убијен један буљубаша, Ахмед Шулајић, а рањено је девет људи; марва која није враћена држана је у Леденицама.⁵⁰

Црногорци (Бјелице) су, помогнути од Кривошијана и Убљана, напали (јула 1754) место Камено. Од Вука Обрадовића је насилно узет велики број ситне стоке. Првих дана јула Никола Накићев и Мићо Вујошевић из Кривошија са својим друговима отерали су знатан број оваца и коза Илији Мандићу.⁵¹ Нешто раније, месеца јуна, Стјепан Враћен дао је оцену о понашању Кривошијана. За њих и Леденичане је закључио да живе од отимачине и да презиру рад те зато непрестано узнемиравају пограничне Турке и Конављане; он је напоменуо да не би требало очекивати да би они могли да се умире, јер би умереношћу угрозили своју егзистенцију која није била положена на раду.⁵²

Средином фебруара 1755. године отимачка сезона је отворена упадима Леденичана и Црногораца у турску Херцеговину; Леденичане је водио Сило Провизало (Проказало?) са тројицом ортака, а од Црногораца су била двојица из села Залаза; група је допрла до Оногшта, но муслимани у Рудинама су ранили једнога од њих. Друга дружина од четворице из Леденица и двојице из црногорских Заљута упала је до близу Требиња; њих је водио Тодор Ил. Војиновић. Од делатности те групе посебно је страдало имање Мурата Ченгића. После акције према Требињу дружина се запутила у Пиву, куда је одвела осам коња са седлима, од којих је по повратку у Леденице два седланика предала Црногорцима. Код деобе плена, попа Сима Л. Поповића, који је суделовао у дејству, ранио је његов синовац Комнен; овога је вређао неки Анто С. Ђатовић, ранији момак Ђура Радојичиног, а рањени су и неки Ришњани.⁵³

Овде се треба вратити на коју годину раније. Которски провидур је успео (јуна 1751) да претерани захтев херцеговачких Турака у погле-

⁴⁶ Исто, 1094 (31. X 1754), 635 (30. X 1754).

⁴⁷ ИАК, УПМ LXXXI, 425 (1. XII 1754).

⁴⁸ ИАК, УПМ LXXIV, 453 (27. XII 1754).

⁴⁹ ИАК, УПМ LXXIV, 340.

⁵⁰ Исто, 844.

⁵¹ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 21. VII 1755.

⁵² "Архив за арбанашку старину, језик и етнографију", књ. IV, св. 2, 64-69; Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 81-82.

⁵³ ИАК, УПМ LXXX, 383-4 (16. II 1755).

ду одштете сведе на 354 цекина, од чега је одмах по обрачуну исплаћено свега 80 златника.⁵⁴ Кривошијани су априла 1752. довели украдене коње у Рисан, које су и августа 1752. довели из Пиве.⁵⁵ У пролеће те године Кривошијани су на конавоској граници одвели две девојке, шаљући их најпре у Црну Гору, а затим су их продали у Оногошту.⁵⁶ Неке две девојке су Кривошијани ухватили (априла 1753) и пребацили у Сплит.⁵⁷ Турци су извесна потраживања од Кривошијана и Леденичана поставили и 1753. и у вези с тим се надинтендант у Рисну сусрео са турским представницима. Фебруара 1755. Гачани су се жалили на Леденичане и Кривошијане, због крађе коња, гатачких, добро познатих у целој Херцеговини; двојица представника из Гацка који су дошли у Рисан навели су као главног кривца Ђура С. Провизала из Леденица и Војиновића из Цернице, као и двојицу Чевљана; део одведене стоке продат је у Кривошијама, а остатак је држан у Леденицама и дат је Црногорцима, који су се вратили у завичај преко Страканице (?). Убљени су се спремали за одбрану, јер су им Црногорци озбиљно запретили због пасивности.⁵⁹ У јануару 1755. обновљено је старо ривалство између Ришњана и Црногораца, па су Ришњани у месту Кавчу отели Црногорцима 12 волова, три кобиле, једног коња, четири брава и друге марве.⁶⁰

Друга рунда дејстава почела је месеца марта, а завршила се јула 1755. године. У другој половини марта неки Кривошијани у друштву Црногораца убили су у турској херцеговини два муслимана.⁶¹ Почетком маја у нападу Црногораца и Кривошијана погинула су друга два муслимана, Оногоштанина. Капетан и аге Оногошта су се на то састали и саставили "иљам" Порти, којим су захтевали боље обезбеђење варошана.⁶² Средином јула Кривошијани су се опет обрели у конавоским убавим селима, на што је протествовао и требињски паша, чији је стриц пошао у Нови да наплати штете. Кривошијани нису пропустили прилику да о Ђурђевдану отму једном сељаку из Зубаца 30 коза; дружину је водио Трипко Курдушић са тројицом ортака.⁶³ Трећа отимачка рунда 1755. године почела је прве недеље октобра, а завршила се средином новембра. Кривошијани и Риђани су убили двојицу савезничких Црногораца и очерупали неког трговца из Подгорице.⁶⁴ Није случајно (још 7. октобра) генерални провидур из Задра писао дужду (односно Сенату) да се између житеља Боке Которске и Црногораца води необјављени рат, већ дуго-трајни. Которски ванредни провидур, говорећи о приликама у ширем окружењу Боке Которске, реферисао је да су Морлаци (власи) веома сиромашни али одважни, да се одају пљачки јер презиру рад; код њих се

⁵⁴ ИАК, УПМ LXXI, 410.

⁵⁵ ИАК, УПМ LXXII, 209, 376.

⁵⁶ НАД, Lett. Lev. LXXVIII, 64-4' и 147.

⁵⁷ Хисторијски архив у Задру, Dragomanska arhiva, kut. IV, fasc. 4, No 130.

⁵⁹ ИАК, УПМ LXXX, 504 (19. II 1755).

⁶⁰ ИАК, УПМ LXXX, 364 (12. I 1755).

⁶¹ Ј. Томић, *Помени о сукобима*, 84.

⁶² ИАК, УПМ LXXXI, 236 (17. VII 1755); Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 24.

⁶³ ИАК, УПМ LXXXI, 396.

⁶⁴ ИАК, УПМ LXXXV, 201 (14. XI 1758).

прекршај против власништва сматра као јуначки подвиг.⁶⁵ Ришњани су наоружане дружине и своје и црногорске звали не хајдучким именом него војском, муслимани су се, пак, сматрали Турцима а мрзели су хајдуке и Црногорце.⁶⁶

Отимачка кампања 1736. године почела је још прве недеље одвођењем коња Пивљанима од стране Црногораца и Леденичана.⁶⁷ Леденичани са неким Ришњанима отимали су коње турским поданицима; млетачки војници у Рисну су после те акције ухапсили Марка Симића из Рисна.⁶⁸ Леденичани су неким Требињцима отимали седланике, под вођством Сима Провизала, Марка Никића и сина Вида Суботића; иста леденичка дружина одузела је седам волова у Рудинама.⁶⁹ Село Требеско (?) стално су посећивали отимачи, пленећи нарочито кобиле са ждребадима; ту су се такмичили Заљућани, Леденичани и Убљани.⁷⁰ Леденичани и двојица Кривошијана (Јово Марков, Ђуро Вуков) почели су (око 1. јула) разбојништва у Конавлима, које је водио Гојко Спасов: убили су два млада пастира и отерали осам говеда; од нападача убијени су Михаило, брат Петра Радоње, и још један.⁷¹ Покушај хапшења Леденичана није успео.⁷² Кад су Ришњани продали волове которским месарима, јавили су се опљачкани Доброћани и Кавчани, тврдећи да су ти волови били њихови; Ришњани су то оспорили, наводећи да су поменута села опленили Црногорци, који су њихови противници и који и њихова стада отимају.⁷³ Црногорци су првих дана септембра намеравали да нападну и Убљане. Готово истих дана Црногорци су дочекали у заседи неке Ришњане који су пошли да купе меса, те су Ришњани морали позвати 50 својих мештана да их избаве од заседе.⁷⁴

У јесењој смени Кривошијани су у првој декади октобра продрли према Требињу; Турци су их пратили и у Бијелој Гори убили су Ђура Вукчевића - одсекли су главу и као трофејни знак понели у Требиње.⁷⁵ Пошто је предстојао одговор Турака млетачком провидуру у Рисну, Ђовани Амбати је наредио Кривошијанима да саграде кастел на градини Црквице; четворица њихових обавештајаца бавила су се у Дврсну, са задатком да одмах известе о доласку Турака у Рисан па у Грахово.⁷⁶ Пјетињат (?) Живковић са друговима одузео је Саву Радановићу из Новог два вола, које су отерали у Заљут Црногорцима.⁷⁷ На самом крају 1756. године Кривошијани су крали овце и кошнице пчела у селу Ратишевини (код Новог); у том послу истицали су се Ђука Вукотић из Кривошија, те Пе-

⁶⁵ Ј. Томић, *Помени о сукобима*, 15 (7. X 1755).

⁶⁶ ИАК, УПМ LXXXIX, 1. VII 1763.

⁶⁷ ИАК, УПМ LXXXVII, 255.

⁶⁸ ИАК, УПМ LXXX, 386 (10. III 1754).

⁶⁹ ИАК, УПМ LXXIX, 19, 64.

⁷⁰ ИАК, УПМ LXXX, 274.

⁷¹ ИАК, УПМ LXXXVIII, 514, 517 (3. VII 1756).

⁷² ИАК, УПМ LXXXVII, 704 (12. VII 1756).

⁷³ ИАК, УПМ LXXX, 395 (12. VIII 1756).

⁷⁴ Исто, 636 (8. IX 1752).

⁷⁵ ИАК, УПМ LXXXVI, 342 (11. X 1756).

⁷⁶ ИАК, УПМ LXXXVII, 8-10 (21. XI 1765).

⁷⁷ ИАК, УПМ LXXIX, 540.

тар Комненов и Павле Видов из Леденица.⁷⁸

Погранични Турци жалили су се и Порти на недела људи из општина северно од Рисна. Да би се утуком обеснажили наводи те представке, преко пријатеља из Црне Горе добијен је "иљам" барског кадије, који је требало одмах послати млетачком баилу у Цариграду.⁷⁹ Година 1757. у целини била је мирнија на херцеговачкој граници него раније године. Ипак, Кривошијани су се јула месеца вратили на врло профитабилни посао хватања људи и девојака, примајући на име откупа позамашне своте у готовом новцу и то одмах. У једном пресретању Стјепка Ђезановића, родом из турске Херцеговине, који је добегао због кривица у Кривошије, смртно је ранио Цвјетка Вучетића, султановог поданика; том приликом је у шуми Тарђинки (?) ухаћен неки Морињанин, кога су Црногорци одвели у Кривошије, где су га, као млетачког држављанина, откупили неки Митровићи.⁸⁰ У то време Леденичани су изводили сталне ноћне нападе на имање породице Павла Суботића и Митра Комненовог, такође млетачких поданика, пошто су претходно опљачкали браћу Косовац.⁸¹

У другој половини септембра 1757. Црногорци и Леденичани су отели Турцима шест јахаћих коња и десет волова.⁸² Кривошијани, пак, одвели су Ислам-баши Суловићу из Невесиња више волова; акцију су планирали и извели Трипко Дамјановић са три брата, Димо Чаркаревић, слуга Тодора Самарцића и још двојица.⁸³ Почетком новембра преко сто Цуца и Бјелица цернирали су Граховац у самој Боки Которској ради тога што су желели да присвоје испашу тога села; како су Граховчани пружили оружани отпор, нападачи су се повукли.⁸⁴

Пролећна рунда 1758. године почела је још крајем јануара кривошијском отимачином марве око Требиња; одведено је осам волова Али-баше Ађамовића и Ђура Ослића и коњ Хубаревића; експедицију су предводили Драго Водовар и Митар Петров из Кривошија, Лука Милуновић из Цуца и Иван Ковачевић из Кривошија.⁸⁵ Црногорци, ослоњени на Кривошијане, заузели су опречно држање, те су нападали савезничке општине, посебно Рисан; њима су се прикључили и неки Кривошијани, тако да је употпуњена групица Шћепана Драшковића, Луке П. Мићуновића Водовара и Јова Ковачевића.⁸⁶ Кривошијани и Леденичани су током пролећа наставили да отимају стоку; 22. јуна одвели су Глигу Мравчевићу 24 грла ситне стоке, а 10. јула у Мокрињу 11 крава.⁸⁷ Кривошијани, које су водили Симо Марковић и Трипко Самарцић отерали су поново Глигу Мравчевићу 30 коња. Кривошијани су похарали имање Гаса (?)-бега Асића из Загорја, а у Чичеву су отели три кобиле.⁸⁸ Криво-

⁷⁸ ИАК, УПМ LXXVII, 407.

⁷⁹ ИАК, УПМ LXXVIII, 588 (29. IV 1757).

⁸⁰ ИАК, УПМ LXXXI, 322 (18. VII 1757).

⁸¹ Исто, 317 (19. VII 1757).

⁸² ИАК, УПМ LXXIX, 206 (20. IX 1757).

⁸³ ИАК, УПМ LXXXI, 309 (22. IX 1757), 311.

⁸⁴ Исто, 62 (5. XII 1757).

⁸⁵ ИАК, УПМ LXXXIV, 281 (24. I 1758), 287 (13. III 1758).

⁸⁶ ИАК, УПМ LXXXIII, 638 (23. III 1758).

⁸⁷ ИАК, УПМ LXXXV, 170 (26. VII 1758), 171 (3. VII 1758).

шијани су одвели стоку и попу Стјепку Пегровићу (?) из Бањана према режији Петра Гвалњића и Драшка Водовара; Леденичани су отуђили осам волова и две краве Смају Руковићу из Невесиња; коловођа акције био је Симо Дробњак, од кога је Провизало из Леденица наплатио 35 дуката.⁸⁹

Све акције изведене су у јесењим месецима. Крајем октобра Црногорци су се окупили у Дврсну, можда против Кривошијана, како је претпостављао кнез Вулина Самарџић. Црногорци су најпре (још 19. августа) пресрели тројицу Ришњана који су спроводили 80 глава стоке. Кривошијани су пружили отпор Црногорцима, па су у комешању двојица рањена, а један Кривошијанин је погинуо.⁹⁰ Кад је могао да се захвати лак плен, Црногорци нису знали за савезништво. У другој половини октобра Леденичани су у селу Крушевици насилно одвели 15 ухрањених овнова из стада које је било на испашаи.⁹¹ Капетан летећег млетачког одреда ухапсио је највећег лупежа у Леденицама Драга Копривицу, родом из Бањана.⁹² Кривошијани су, међутим, улазили без страха у дворишта кућа и из штала изводили коње и крупну рогату марву.⁹³ Међутим, ни Турци нису желели да буду само објекат тих стокорадица. Они су на Грахову отели стоку Ришњанима и Кривошијанима која се тамо налазила на паши; у насталом окршају на турској страни један је убијен а пет-шест је рањено, док је на страни хришћана један рањен а један Ришњанин убијен; усмртили су га Оногштани, који су му главу понели да оките бедем своје тврђаве.⁹⁴

Отимачка кампања 1759. године почела је, као обично, у првој половини фебруара. Кривошијани су одвели стоку која се налазила испод Оногшта у Рисан, на продају. Органи млетачких власти терали су отимаче да врате плен оштећеним, посебно Вешовићу из Никшића.⁹⁵ Пљачка је приређена и у дубровачком селу Плочице, где је похарана црква и одведени коњ и кобила; као виновници означени су Стојан Виџић из Убала и Јово Пиљуровић из Ратишевине,⁹⁶ села које је и само било често на удару. Хоџа Мехмед-ага Свилаја упутио је оштро прекорно писмо которском ванредном провидуру, тужећи се на Кривошијане који су силом загосподарили подручјем Дврсна, те су ту бесправно саградили куће и трајно се настанили; ага је поручио Млечанима, ако не буду довели Дврсно у првобитно стање, тј. ако не буду одагнали пришљамчене сточаре и ако не буду порушили њихове домове, да ће случај бити представљен Порти као кршење граничне линије, што би могло да доведе до

⁸⁸ ИАК, УПМ LXXXIII, 85, 102, 104.

⁸⁹ Исто, 105, 118.

⁹⁰ ИАК, УПМ LXXXV, 434 (31. X 1758), 435, 441 (20. VII 1758).

⁹¹ ИАК, УПМ LXXXIII, 576 (22. X 1758).

⁹² ИАК, УПМ LXXXV, 117-182 (22. V 1759).

⁹³ ИАК, УПМ LXXXIII, 577 (9. XII 1758).

⁹⁴ ИАК, УПМ LXXX, 760 (29. XI 1758). У првој половини новембра 1758. Кривошијани и Риђани су убили двојицу Црногораца и неког трговца из Подгорице (УПМ LXXXV, 201)

⁹⁵ Б. Храбак, *Никшић*, 213.

⁹⁶ ИАК, УПМ LXXXIV, 142 (14. II 1759).

међудржавног територијалног спора.⁹⁷ Једна дружина Кривошијана, на челу са Симом Оваљевићем и Гаврилом Боацићем, одвела је Радојици Миловићу, кмету Арслан-бега Османовића у селу Капавици, три вола, те су их продали.⁹⁸ У то време Кривошијани и Леденичани су више од Црногораца пленили села турског пограничног појаса према Новом; двојица од отимача, Вукић Лалић и Јован Лазарев, ухваћени су, а у њиховим бисагама нађени су конопи за везивање волова; у вези с тим Хасан-паша, капетан и муселим Требиња упозорили су у Новом Станислава Буровића да умири општине Кривошије и Леденице да не би било потребе за интервенцијом виших власти.⁹⁹

Упади у турску Херцеговину Кривошијана, Леденичана и Убљана потрајали су и током марта 1759. године. Поменути Хамза-бег затражио је од босанског валије да у требињски кадилук упути једног кадију, који би као иследник (мубашир) заједно са Хасан-бегом и Омер-бегом Ћатовићем испитао пљачке. Под удар су пали нарочито волови и угојени овнови у селима требињског кадилука, а као главни кривци - вође Кривошијана у таквим дејствима - забележени су браћа Илићи и Видо Лазовић.¹⁰⁰ У исто време Самарџићи и Кокотовићи су отели кмету Михаиловићу, човеку Хамза-бега Ресулбеговића, кобиле које су задржане у кући Самарџића.¹⁰¹ Као врло често пре пролећних радова, поново је отворено питање власништва земље у Дврском, коју су Кривошијани узели у закуп; гувернадур Милош Комненовић је добио налог од генералног провидура да се образује комисија правника која би решила то питање.¹⁰² Оно је усложнено и тиме што закупци земљу нису редовно обрађивали, па нису ни могли дати уговорени хак, али су очекивали да ускоро постану сопственици презетих парцела. Пролећна дејства трајала су и током априла.

Првих дана априла Саво Ђулум, Драго Водовар и још других пет Леденичана отерали су у близини места Влаховић 130 брера, од којих 30 угојених овнова Хасана Мујезиновића из Љубиња. Који дан пре тога Леденичани су опљачкали Бањане.¹⁰³ Због сталне отимачине истрагу су водили ага мубашир босанског намесника и Омер-ага Ћатовић.¹⁰⁴ Као отимачи означени су Тодор Илић, Савић Суботић и неки Драгић, а највише је страдала кућа Петра Зебова.

Месеца јула 1759. године Леденичани су под вођством Ђикана Петрова, Сава Провизала и Црногорца Пешикана напали Турке и Морлаке, ранили су два Турчина а једног су живог одвели, одузевши им три коња и две пушке; друга леденичка дружина оперисала је отимајући ко-

⁹⁷ ИАК, УПМ LXXXIV, 357; Б. Храбак, *Никшић*, 216.

⁹⁸ Исто, 408.

⁹⁹ Исто, 565.

¹⁰⁰ ИАК, УПМ LXXXIII, 8 (26. III 1759).

¹⁰¹ Исто, 9.

¹⁰² ИАК, УПМ LXXXIV, 401 (10. III 1759).

¹⁰³ Исто, 71 (7. IV 1759), 82 (3. IV 1759).

¹⁰⁴ Исто, 47 (21. IV 1759). Заповедник Требиња капетан Хасан позвао је писмо которског ванредног провидура да се уреде односи на граници и казне Кривошијани, Леденичани и Убљани због пљачке турских поданика (УПМ ССП, 62 i 75).

ње и волове. Кривошијани и Ришњани су се ограничили само на крађе,¹⁰⁵ а Ришњани су почели да се састају са Црногорцима.¹⁰⁶ У првој декади октобра Ришњани су убили и опљачкали пет кеса новца трговца Алибаше Хацића; за ту акцију сумња је пала на Сава Илијиног. Хасан-паша из Требиња за слична злодела окривио је и Ђура Провизала.¹⁰⁷

Кривошијани су знали бити приложници манастира Острога; у општем листу манастира убележени су Данојла, Савка и неки Дмитар.¹⁰⁸

У другој половини XVIII века, почев од 1760. године смањила су се отимања сточарских општина северно од Рисна. Фебруара 1760. Ришњани и Кривошијани су се измирили са Црногорцима, те су Ришњани повратили део плена. Владика Василије писао је которском ванредном провидуру да Кривошијани треба да приме плен од Цуца.¹⁰⁹ Вулина Самарцић и његова браћа били су и даље на власти у Кривошијама.¹¹⁰ У исто време Кривошијани су под руководством Сима Карневића и Саве Зурдулића извели девет говеда из две српске и две муслиманске куће у Требињу, а из две куће у Грахову такође су повели неколико волова.¹¹¹ Током априла 1760. Ђуро М. Самарцић и Петар Вукотин са друштвом су пошли у лупештину на дубровачку територију. Седмицу дана после тога почела су хапшења неких Кривошијана у Рисну, примерице Андрије Оташевића Вукићевића.¹¹² Месец дана касније на турској територији убијен је Мијо Кнежевић из Кривошија.¹¹³ Најдоцније на 1769. годину односи се један недатирани податак да су се Црногорци из више села удружили и са Брајићима (који су већ припадали Млечанима), па су организовали више дружина које су пале у крај око Новог, одакле су терале стоку (око 4000 глава).¹¹⁴ Кривошијани и Леденичани су и даље изводили лупештине. Леденичани су присвојили три коња требињског муслимана Хасана Боснића, и то у близини Љубиња.¹¹⁵ У извештају капетана у Рисну Милоша Лукића је стојало да су извесни владајући родови у Кривошијама и Леденицама (Самарцићи, Доброгорани, Радојевићи) али и чланови породице Вука Митровића, Вука Золопа и Антонија Шабановића одлазили у турску Херцеговину да изводе крађе и лупештине.¹¹⁶ Средином септембра Леденичани и Кривошијани убили су једног дубровачког поданика у његовој опљачканој кући и одвели му стоку. У то време као да су Леденичани били предузимљивији у отимачким акцијама од Кривошијана.¹¹⁷ Среди-

¹⁰⁵ ИАК, УПМ LXXXIII, 682 (21. VII 1759).

¹⁰⁶ ИАК, УПМ LXXXIV, 156 (26. VI 1759).

¹⁰⁷ ИАК, УПМ LXXXII, 454 (9. XI 1759), 810 (11. X 1759); LXXXIII, 1021 (13. XI 1759).

¹⁰⁸ Г. Станојевић, *Ошћини листи манастира Острога средине XVII вијека*, Историјски записи бр. 3-4/1972, 434 (1740).

¹⁰⁹ Ј. Миловић, *Зборник*, 271 (19. II 1760).

¹¹⁰ ИАК, УПМ LXXXII, 179 (29. II 1760).

¹¹¹ Исто, 491.

¹¹² ИАК, УПМ LXXXV, 846 (21. IV 1760), 838 (30. IV 1760).

¹¹³ ИАК, УПМ LXXXVI, 531 (30. V 1760).

¹¹⁴ Ј. Томић, *Подаци о сукобима*, 17.

¹¹⁵ ИАК, УПМ LXXXII, 117.

¹¹⁶ Исто, 150 (23. XI 1760).

¹¹⁷ Исто, 858 (19. IX 1760).

ном октобра Леденичани и Убљани су харали по Драчевици. Тиме су завршавали дејства пред Митровдан. У тим завршним годишњим подухватима истакли су се Лазар Лалић, настањен у Ублима (син Николе Лалића из Кривошија), те Тодор и Павле Суботићи из Леденица; Максиму Коњевићу одузели су 50 овнова, другима краве и кошнице.¹¹⁸ У првој децембарској недељи Марко Зуков из једног насеља крај Ораховца са друговима опленио је неке турске харачаре изнад Леденица, који су се из Рисна враћали у Никшиће; Марко је ту акцију означио као освету, јер су султанови поданици нешто раније опљачкали Марка Ђурића.¹¹⁹

Терени око Кривошија су и даље били спорни, па је босански паша послао тројицу Турака у Задар генералном провидуру да ствар размрсе.¹²⁰

Почетком 1761. године Кривошијани и Леденичани напали су хришћанске кметове око Оногошта; Хамза капетан сазвао је рају и на основу њихових исказа саставио је одштетни спис упућен провидуру у Котор.¹²¹ Рисански капетан Митар Ивелић није могао да обузда крађе и злочине поменутих већ зато што за мере дисциплиновања није располагао са довољно војника; стога је (21. марта) затражио наређење да спали куће одметнутих од закона и реда, а да такве просто побије.¹²² Пре средине априла сами Кривошијани су се међу собом поклали, пре свега котерија Самарџића и Вукићевића, од којих у то доба нико није силазио у Рисан,¹²³ ваљда плашећи се хашења. И поред међусобног обрачуна, Кривошијани и Леденичани су одлазили у дејства у турску Херцеговину.¹²⁴ За немирне сточаре лош пример је постојао у Новом, где је Јоко из угледне никшићке фамилије Властелиновића украо пет коња, од којих је три одмах продао; један оштећени сељак нашао је у кући Јока своју краву, а за отете волове Властелиновић је тражио откуп.¹²⁵ Раскошан живот у богатом Новом није се могао друкчије обезбедити осим лоповлуком. Слично Властелиновићима урадио је Кривошијанин Драшко Водовар: отуђио је једном сељаку пет коња, од којих је такође одмах три продао а два су враћена.¹²⁶ Са повраћајем дела плена се увек морало рачунати, али је већи део остајао пљачкашу или је одмах уновчен. Кривошијани су не само незаконито преузимали рогату марву, коње и кошнице, него су се навикавали да у виноградима оберу грожђе. Тако је страдало лојзе Арсланагића, требињског аге, које се налазило у Суторини, чије је грожђе обрао Симо Шабић из Ратишевине; истом аги су отуђена и три вранца који су одведени Николи Лакићевићу и Драшку Водовару.¹²⁷

Леденичани су држали властити терен за злочиначку експлоат-

¹¹⁸ Исто, 390 (18. X 1760).

¹¹⁹ Исто, 168 (10. XII 1760).

¹²⁰ Исто, 41.

¹²¹ ИАК, УПМ LXXXIV, 182, 183.

¹²² Г. Станојевић, *Црна Гора пред стварање државе*, Београд 1962, 48.

¹²³ ИАК, УПМ LXXXVII, 662-63 (21. III 1761 - по старом календару).

¹²⁴ ИАК, УПМ ССОИ М, 60 (26. VIII 1779).

¹²⁵ Г. Станојевић, *Шћетан Мали*, Београд 1957, 42.

¹²⁶ ИАК, УПМ LXXXVII, 285 (25. IV 1761).

¹²⁷ Исто, 547-49 (26. IV 1761).

ацију у селу Крушевицама; уколико би људи чували своје куће од разбојника, ови би пуцали на домаћу чељад.¹²⁸ Леденичани су уграбили једну девојку из Мориња и при томе је одвојили од брата, коме је било само шест година, но око ње су се натезали са три Црногорца и два Ришњанина; кад је робац Митар Комненић био позван пред рисанског гувернадура, он је са девојком побегао у Црну Гору,¹²⁹ матицу и сигуран заклон отмичара. Леденичани су се надредили и органима реда, јер су у Рисну отели тамничарима двојицу својих ухапшених мештана.¹³⁰ Око 1. октобра, пред јесењу отимачку кампању, хапшене су потенцијалне коловође из Леденица, а затим и из Кривошија; лишени су слободе Ђука Петров, Митар Костов, Саво Провизало и још један Леденичанин, те Гавро Петров из Кривошија. То није утицало на смиривање Леденичана, тако да су Ђукан Петров, Митар Костов, Саво Провизало и други, по изласку из затвора, украдене волове јавно продавали на пазару у Рисну.¹³¹ Неки волови отети у Конавлима отерани су најпре у Мокриње и у село Камено, да се помете траг, а затим је Вук Лалић из Убала помогао капетану Петру Кодрињи да волове затекне у Леденицама, где су изложени продаји; волови су преко Вулине Самарџића враћени власницима; но, тада се појавило питање Лалића, који је тражио награду за потказивање (од шест цекина) коју нису хтеле да плате млетачке власти, него је Лалић упућен на власнике стоке.¹³²

За то време дружина од 12 Кривошијана је пошла да плени око Гацка; ту се намерила на људе Дервиша Хасан-аге, па је њих неколико у пуцњави изгубило живот - Симо Карневовић, Жарковић, син Илије Стојанова и Никола Загарчанин.¹³³

Следеће 1762. године Кривошијани су наставили да се баве стоккрађом. Због тога су најзад морали бити ухапшени и први човек у Кривошијама Вулина Самарџић и његови другари; како је Вулина био аранжер ових дружина, који је из позадине вукао прорачунате потезе и наплаћивао стратегију, у Рисну је (око 1. октобра) сазван збор да се сучоче крадљивци, али је он прошао без резултата, јер је Вулина дириговао и као ухапшеник на скупу; окривљени су порицали кривицу, а инсистирали су на томе да су и Ришњани имали учешћа у једној експедицији, што су ови оспорили као клевету.¹³⁴ Стигла је и жалба Мехмед-аге да су његовом кмету у Снежници-планини Ђукан Петров, Саво Провизало и неки Митар отерали осам волова и продали их у Рисну. Окривљени су се изговарали да су пљачку извршили Цуце а не они.¹³⁵ Јула 1763, по одобрењу Вулине Самарџића и његових синова, кривошијски апаши харали су по Грахову, чије је становништво поднело тужбу босанском намес-

¹²⁸ Исто, 792.

¹²⁹ ИАК, УПМ LXXXVI, 70 (25. VIII 1761).

¹³⁰ ИАК, УПМ LXXXVII, 748' (19. XI 1761).

¹³¹ ИАК, УПМ LXXXVIII, 360 (4. X 1762), 361.

¹³² ИАК, УПМ LXXXVI, 358' (3. X 1761), 362 (12. X 1761), 421.

¹³³ ИАК, УПМ LXXXVII, 97, 115, 138, 748'.

¹³⁴ ИАК, УПМ LXXXVIII, 360 (4. X 1762).

¹³⁵ ИАК, УПМ LXXXVI, 629, 681.

нику; Граховљани су, међутим, одмаздом вратили мило за драго, те су пожњели жито и обрали друге усеве, отеравши и радну стоку Кривошијанима, посебно Ђуру Самарџићу. После таквог мирења мало је било изгледа да ће доћи до мирног поравнања.¹³⁶ Готово истих дана стигла је у Котор кривична пријава Клобучана против Кривошијана.¹³⁷

Босански везир је драгоману Ригоу (из Задра), који му је (првих дана јула 1762) био упућен, показао један меморијал Рустем-аге, капетана утврђења Клобука, који су саставили Хусеин-ага Беговић и Молах Омер Сеговић, господар земље Врсиња, која граничи са Кривошијама; у меморијалу се налазила жалба на кнеза Вулину, како су Кривошијани подигли у Врсињу 53 куће, чији су житељи обрађивали турске земље, не плаћајући сопственицима хак; Вулина је раније убио брата заповедника кастела у Врсињу, а иницирао је убиство двојице браће Молаха Омера кад су ишли да траже одштету. Спор је закључен одлуком да се Кривошијани иселе са турске територије, али то није спроведено. Травнички валија је драгоману показао и други меморијал, у коме се турски поданик из Лигнића (кадилук Цернице) Крсто Калуђеровић жалио да су му Вучета Самарџић и Ђуро Марков из Кривошија те Јово и Тодор Илићи и Милан Алапост (?) из Леденица, девастирали имање.¹³⁸

У пролеће 1763. године Кривошијани су се правдали которском ванредном провидуру да су приморани да четују због немаштине и глади.¹³⁹ Они су се привремено уздржали да спроводе лупештине, само су прећутали да нису пленили само Турке него и своје сународнике и суверенике; апеловали су на Млечане да им шаљу жита, што су сточари и у другим срединама тражили од Млечана; ако тако осигурају исхрану, не би било разлога за отимачине.¹⁴⁰

Априла 1765. године Кривошијани су уговорили са Црногорцима да се приреди велики поход против Оногошта, који им је највише сметао. Међутим, код села Доводе (?) Мехмед ефендија (родом из Пљеваља) са одабраним борцима херцеговачке војске спречио је извођење поменутог напада. Крајем зиме 1765. успостављен је мир између Ришњана и Бјелица, који је потврђен тврдом вером, али са трајањем од само три године.¹⁴¹ У поменутој акцији петорица Кривошијана су ухваћена и утамничена, од којих је један умро у затвору од рана. Владика Василије тражио је од капетана Новог да су четворицу ослободи, јер је он обећао породицама ухваћених да ће бити пуштени на слободу.¹⁴²

Године 1767. појавио се Шћепан Мали. Поред Његуша, Љуботина, Ријеке, он је загрејао и Брђане и православце око Оногошта и Клобука, али нема извештаја из Рисна или Новог да је поменути долазак утицао на држање сточарских општина северно од Рисна.¹⁴³

¹³⁶ ИАК, УПМ LXXXVII, 7' (30. VI 1702); LXXXVIII, 58 (30. VI 1762).

¹³⁷ ИАК, УПМ LXXXVIII, 60 (1. VIII 1762).

¹³⁸ Исто, 114 (7. II 1762).

¹³⁹ Исто, 214-16 (7. VII 1762).

¹⁴⁰ Г. Станојевић, *Мишролошки Василије*, 50.

¹⁴¹ Исто, 50.

¹⁴² ИАК, УПМ ХСII, 24 II 1765, по старом календару.

Седамдесете године протекле су без већих инцидената и скандала на граници. Паша у Никшићу и паша у Требињу обратили су се (октобра 1778) которском ванредном провидуру с молбом да координирају мере у спречавању даљег крвопролића између Кривошијана и херцеговачких муслимана.¹⁴⁴ Кривошијани су се поново сукобили са Оногоштанима јуна 1779. године. Окршаји су настали кад су Кривошијани у Дврсну присвојили стоку муслимана; ту су погинула четири муслимана, а било је и 12 рањених; паљене су муслиманске куће и одузимана им је и друга имовина. У другој половини августа настао је крвав обрачун између Кривошијана с једне и Корјенића и Требињаца с друге стране око поседа у Дврсну, где су закупници желели да постану власници земље. Оногоштани су упутили гласнике у Цариград, а на терену су настојали да се удруже са Требињцима, са Спужанима, па чак и са муслиманима из Босне.¹⁴⁵ Августа исте године муслимански војници скупљали су се у Гацком да се обрачунају са Кривошијанима, а затим да се прикључе Оногоштанима.¹⁴⁶ Кад је те деценије Шћепан Мали почео да се шири, Кривошијани и Леденичани поднели су писмену изјаву Сињорији, која је значила да не рачунају са непознатим политичким уљезом.¹⁴⁷

Осамдесетих година архивски уписи о лупештинама житеља сточарских општина северно од Рисна су малобројни. Ипак, већ првих дана фебруара 1781. године гувернадур Рисна позвао је прваке Леденица и Кривошија да им саопшти наређење виших млетачких органа да морају да се уздрже од лоповлука и других недела како према Турцима тако и према њиховим поданицима.¹⁴⁸ Те забране се нису односиле на Црногорце, и они су првих дана марта 1786. припремали напад са 400 ратника на дубровачко село Мрцине; из Дубровника је Иво Стела одређен да припреми одбрану места.¹⁴⁹

Средином септембра 1789. Црногорци су ударили на неко село рисанског краја и отерали су сељанима сва говеда и ситну рогату марву. У једном закључку донесеном у Новом средином маја 1790. речено је да се Кривошијани и Требињци међу собом бију већ више од 40 година, нарочито због испаша на Бијелој Гори, и у тим окршајима пало је више од 50 глава. Сукоби су окончани 2. фебруара 1792, настојањем Јова Ивелића из Рисна и Муле Мехмеда Шеховића и Сади Мехмед-паше Ресулбеговића.¹⁵⁰

Последње деценије XVIII века Кривошијани и Леденичани сасвим изузетно су обновили своје акције у турском суседству, и то пре пропасти Млетачке Републике (1797). Средином јануара 1791, на иницијативу рисанског капетана, на Грахову је дошло до састанка Кривошијана

¹⁴³ Ј. Миловић, *Зборник*, 293.

¹⁴⁴ С. А. Levi, *Venezia e il Montenegro*, Venezia 1896, 89, 90.

¹⁴⁵ Г. Станојевић, *Црна Гора пред стварање државе*, 48.

¹⁴⁶ Б. Храбак, *Никшић*, 216.

¹⁴⁷ Г. Станојевић, *Шћепан Мали*, 63.

¹⁴⁸ НАД, Lett. Роп. СХІХ, 46; Ј. Радонић, *Дубровачка акција и њовеље*, књ. V, Београд 1951 (Тадићев фегест од 6. III 1786).

¹⁴⁹ ИАК, УПМ ССНА, No 73 (21. I 1791).

¹⁵⁰ ИАК, УПМ LXI, 626 (6. VII 1791).

са оногошким Турцима, на коме су први пристали да врате одузете коње, а обе стране су једна другој дале веру како би владао мир у граничном појасу до Спасовдана, када треба да се поново састану.¹⁵¹ Око 1. јула Кривошијани су одвели марву Симу Раичевићу, кмету требињског паше у Жупи.¹⁵² Почетком септембра 1791. Ришњани су поднели которском ванредном провидуру меморијал, у коме су навели своје успехе у некадашњим нападима на турске градове, у првом реду на Оногошт, Клобук и Требиње.¹⁵³ Крајем новембра исте године Дубровчани су се жалили Сињорији на сталне упаде Кривошијана у Конавле.¹⁵⁴ Током првих недеља 1792. Кривошијани су опленили никшићки крај. Због тога је дошло до поновног састанка Оногоштана са Ришњанима и представницима Кривошија на Грахову, на коме су Кривошијани пристали да врате отете коње.¹⁵⁵ Средином јануара 1792. Кривошијани су на Тврдом Камену убили једног католика. Опет је углављена вера само до Спасовдана.¹⁵⁶

Године 1793. морало је доћи до мировног уговора и између Ришњана и Његуша.¹⁵⁷ Новембра 1794. десило се нешто готово невероватно: Леденичани су дотерали 36 глава стоке у кућу Сава М. Ивановића, кмета Станислава Буровића, и то док се Саво са мушким члановима породице бавио ван куће, а женски чланови домаћинства нису могли спречити такво дотеривање марве. Био је то покушај подмићивања руководећих људи, јер је већ сутрадан отерано 17 грла стоке капетану Митру, док је преостало благо стварно остављено С. Буровићу; марва је отуђена Дабовићу из Костањице, коме је предат остатак плена, док је капетан Митар накнадно одлучио да Дабовић обећа да ће му дати осам цекина колико је према његовој процени била вредност добијене стоке, што би он као накнадно купио.¹⁵⁸ Тако су преко лупежа старешине пуниле своје кесе и оборе.

Вук С. Караџић је високо оценио деловање немирних Кривошијана и Ришњана, констатујући: да није било њиховог борбеног рада цела би Бока Которска плаћала Турцима харач.¹⁵⁹

После пропасти Млетачке Републике Кривошијани су се нашли без државног крова. Њихова област је номинално припадала Хабсбуршкој царевини, неко време и француским окупаторима. Аустрија је увела строжи режим, те су се Кривошијани морали сукобити са органима своје нове државе. Они су устали против регрутација и Француза а по устанку против аустријске регрутације они су познати у историографији.

¹⁵¹ ИАК, УПМ ССПА, 93 (3. IX 1791).

¹⁵² С. Љубић, *Посланице дубровачке на Млејачку Републику*, "Старине ЈАЗУ" XV, Загреб 1883, 93-94, (30. XI 1791).

¹⁵³ Б. Храбак, *Никшић*, 222.

¹⁵⁴ HAD, ASMM XVIII st., sv. 137, No 3176 (капетан Оногошта капетану Рисна, 18. I 1792).

¹⁵⁵ ИАК, УПМ ССП Н, No 7, 4.

¹⁵⁶ М. Драговић, *Материјали за историју Црне Горе*, "Споменик СКА" XXV, Београд 1895, 27.

¹⁵⁷ ИАК, УПМ LXXX, 928 (14. XI 1794), 929 (15. XI 1794).

¹⁵⁸ S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, Roma, VII, 510.

¹⁵⁹ В. С. Караџић, *Црна Гора и Бока Которска*, Београд 1953.

Bogumil HRABAK

*KRIVOŠIJE, LEDENICE I UBLI
FROM THE 16th TO THE 18th CENTURY*

The Summary

Basing his findings on archival sources in Kotor, Herceg-Novi, and Dubrovnik, as well as Venice and Zadar, the author follows the month-to-month activities and lifestyles of three cattle-breeding communities situated above Risan. Two of these, Ledenice and Ubli, were settlements of long standing. The third, Krivošije, was populated by migrants from the former Ridjani tribe of Montenegro in the wake of the Kandija war. The population of these settlements, both old and new, consisted chiefly of livestock breeders who adopted farming only partially in the 18th century, when they began to rent parcels of land belonging to Muslims from Klobuk, Korjenić and Onogošt. These plots, however, were frequently not cultivated, and rents (*hak*) not always paid. Conflicts resulted over attempts to usurp the land, especially plots in Grahovo. Impoverished breeders practiced a “robbery economy,” rustling livestock, especially horses, in Konavle and in other places in the Turkish part of Hercegovina. They also seized girls, whom they took to Montenegro and then sold in Onogošt. Only the inhabitants of Krivošije and Ledenice cooperated without serious conflict. On the other hand, they quarreled with others, even with their sometimes allies, Ridjani clansmen, and Montenegrins, their “instructors” in the art of robbery, whom they themselves then robbed. Their victims were the inhabitants of Konavle, Trebinje, Onogošt, and Nikšić i clansmen. They fell upon Konavle, attacked livestock and goods in caravans from Onogošt, and carried away their plunder. This activity was most pronounced from the third to the sixth decades of the 18th century.